

Eduskunta
Sisäinen tietopalvelu

PERUSTULOMALLIN ANALYYSI

- Eduskunnan tietopalvelun tuottaman mikrosimulaatio perustulosta.

HUOMIOITAVAA:

Tämä tiedosto on Eduskunnan tietopalvelun vihreälle eduskuntaryhmälle tuottama mikrosimulaatio perustulosta. Sen pohjalta Vihreät laati oman perustulomallinsa. Vihreiden oma malli poikkeaa tästä analyysistä.

Eduskunnan tietopalvelun analyysissä on osin eri luvut kuin lopullisessa Vihreiden mallissa. Vihreiden mallissa mm. työn verotusta on kevennetty laskemalla ansiotuloprosenttia ja ottamalla mukaan ansiotulovähennys.

Vihreiden perustulomallin (2014) kokonaisuudessaan löydät täältä: www.vihreat.fi/perustulo

PERUSTULOMALLIN ANALYYSI

Sisälllys

1	Johdanto	2
2	Laskelmien toteutustapa	3
2.1	Mikrosimulointimalli.....	3
2.2	Perustulomalli ja sen oletukset.....	5
3	Tulokset.....	8
3.1	Vaikutukset verotuloihin ja sosiaaliturvamenoihin	8
3.2	Vaikutukset tulonjakoon.....	10
3.3	Mallin voittajat ja häviäjät.....	12
3.4	Esimerkkilaskelmia.....	13
4	Perustulo ja työnteon kannustimet.....	22
4.1	Perustulon vaikutus työnteon kannustimiin esimerkkihenkilöillä.....	23
4.2	Perustulon vaikutus keskimääräisiin työllistymisveroasteisiin	28
4.3	Vaihtoehtoja työnteon kannustinten parantamiseksi perustulomallissa	30
5	Yhteenvedo.....	32
6	Lähteet	33
	Liitteet.....	34
	Liite A: Ansiosidonnaista sosiaaliturvaa saavien tulojen muutos eri vakuutuslaskelmilla	34
	Liite B: Työllistymisveroasteiden jakauma nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa	38

1 Johdanto

Tämä selvitys on tehty Vihreän eduskuntaryhmän toimeksiannosta. Selvityksen alkuperäisenä tavoitteena oli tasapainottaa tarkasteltava perustulomalli etsimällä tuloveroasteet, joilla reformi olisi kustannusneutraali. Tämän muistion tavoitteena on antaa mahdollisimman kattava kuva tarkastellun perustulomallin vaikutuksista julkiseen talouteen ja kotitalouksiin.

Raportin taustalaskelmat on toteutettu Eduskunnan sisäisessä tietopalvelussa samankaltaisilla menetelmillä kuin aikaisemmissa perustulomallinnuksissa (esim. Honkanen 2007, 2012). Laskelmat on tehty SISU-mikrosimulointimallin avulla, joka perustuu hyvin laajaan ja yksityiskohtaiseen rekisteriaineistoon suomalaisten kotitalouksien tuloista. Mikrosimuloinnin avulla on mahdollista tarkastella vero- ja sosiaaliturvareformien vaikutuksia sekä julkisen talouden että yksittäisten kotitalouksien tasolla.

Perustulo on hyvin laaja vero- ja sosiaaliturvajärjestelmän reformi, jonka tarkan muodon määrittelemineen vaatii monia päätöksiä siitä, mitä osia nykyjärjestelmästä säilytettäisiin ja mitkä korvattaisiin perustulolla. Tässä muistiossa pyritään tuomaan mahdollisimman selkeästi esille laskelmien oletukset ja perustulomallin yksityiskohdat.

Tässä muistiossa käydään läpi perustulomallin vaikutuksia kolmesta toisiaan täydentävästä näkökulmasta, jotta perustulon vaikutuksista annettaisiin kattava kuva. Näistä ensimmäinen on reformin vaikutus julkiseen talouteen, eli mitä tapahtuu verotuloille ja sosiaaliturvamenoille. Toinen näkökulma on reformin vaikutus tuloeroihin, eli kuinka reformin vaikutukset jakautuvat eri tulotasoille. Kolmas näkökulma vero- ja sosiaaliturvareformeihin on niiden vaikutukset työnteon kannustimiin. Nämä kolme tarkastelunäkökulmaa ovat useimmiten tasapainossa, eli kaikkia kolmea ei voi parantaa samanaikaisesti. Esimerkiksi työnteon kannustimia voidaan parantaa keventämällä pienituloisten verotusta, jolloin myös tulonjako tasaantuu. Tämä kuitenkin heikentää julkista taloutta pienentämällä verotuloja. Tuloeroja voidaan kaventaa samanaikaisesti verotulojen lisäämisen kanssa kiristämällä suurituloisten verotusta, mutta tämä heikentää työnteon kannustimia. Työnteon kannustimia ja julkista taloutta voidaan puolestaan samanaikaisesti parantaa leikkaamalla sosiaaliturvaa, mutta silloin tuloerot kasvavat.

Perustulon vaikutuksia tarkastellaan tässä muistiossa sekä aineistopohjaisesti makrotasolla laskettuna että yksittäisten esimerkkitalouksien avulla. Esimerkkilaskelmat auttavat havainnollistamaan perustulon vaikutuksia yksittäisen kotitalouden näkökulmasta kun taas aineistopohjaisilla laskelmilla voidaan tarkastella keskimääräisiä muutoksia koko väestön tasolla.

Tämä muistio rakentuu seuraavasti. Luvussa 2 käydään läpi laskelmien toteutustapa ja tarkasteltavan perustulomallin yksityiskohdat. Luvussa 3 esitetään perustulon vaikutuksia julkiseen talouteen ja tulonjakoon. Tämän lisäksi luvussa käsitellään perustulomallin voittajia ja häviäjiä sekä tarkastellaan perustulon vaikutuksia esimerkkitalouksien tulonmuodostukseen. Luku 4 keskittyy perustulon kannustinvaikutuksiin. Luvun aluksi esitetään, kuinka perustulo vaikuttaisi esimerkkitalouksien työnteon kannustimiin. Työllistymisen kannustimia tarkastellaan esimerkkilaskelmien lisäksi laskemalla mikrosimulointiaineiston avulla perustulon vaikutus keskimääräisiin työllistymisveroasteisiin ja työttömyysloukkuihin. Luvun lopuksi keskustellaan mahdollisista keinoista, joilla työnteon kannustimia voitaisiin perustulomallissa parantaa. Luku 5 sisältää yhteenvedon ja keskustelua laskelmien rajoitteista.

2 Laskelmien toteutustapa

2.1 Mikrosimulointimalli

Muistiossa esitetyt laskelmat perustulon vaikutuksista sekä yksittäisten esimerkkitalouksien taloudelliseen asemaan että koko väestöön perustuvat mikrosimulointimallinnukseen. Mikrosimulointi on yleisesti käytetty menetelmä tulonsiirtojärjestelmään tehtävien lakimuutosten vaikutusten arviointiin. Malleja käytetään muun muassa julkisen sektorin tulojen ja menojen arvioimiseen, eri väestöryhmien taloudellisen aseman tarkasteluun sekä tuloerojen ja kannustinvaikutusten tutkimiseen. Muun muassa hallituksen esitykset henkilöverojärjestelmään tehtävistä lakimuutoksista sisältävät lähes poikkeuksetta mikrosimulointimalleilla laskettuja vaikutusarvioita valtion talouteen ja tuloeroihin. Laajempia mikrosimulointimenetelmään perustuvia laskelmia ovat viime aikoina tehneet mm. Kärkkäinen (2011), Laitila & Viitamäki (2009), Honkanen & Tervola (2014) ja Kotamäki (2014). Perustuloreformeihin liittyviä mallinnuksia on aikaisemmin Suomessa tehnyt mm. Honkanen (2007, 2012).

Mikrosimulointimalleissa lainsäädäntö on ohjelmoitu kaavoiksi, joita sovelletaan koko väestöä edustavaan otosaineistoon. Malli mahdollistaa lainsäädännön muuttamisen halutulla tavalla, jonka jälkeen verot ja sosiaaliturvaetuudet voidaan laskea otosaineiston henkilöille ja kotitalouksille uudestaan. Saatuja tuloksia voidaan edelleen verrata simuloituun nykytilanteeseen, jolloin saadaan arvio tehtyjen muutosten vaikutuksista otoshenkilöiden käytettävissä oleviin tuloihin. Tulonsiirtojen keskinäisten riippuvuuksien takia mikrosimulointimallilla – joka ottaa huomioon verotuksen ja sosiaaliturvan sisäiset ja niiden väliset kytkökset – saadaan tarkemmat arviot perustulomallissa syntyvistä rahavirroista.

Laskelmissa on käytetty uutta Tilastokeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen ylläpitämää SISU-mikrosimulointimallia¹. Malli on laajasti käytössä muun muassa ministeriöissä, etujärjestöissä, tutkimuslaitoksissa ja eduskunnassa. SISU-malli on lähtökohtaisesti staattinen mikrosimulointimalli eli siinä ei huomioida lakireformien johdosta mahdollisesti aiheutuvia käyttäytymisvaikutuksia. Näin ollen henkilöiden ei oleteta staattisessa laskelmassa reagoivan esimerkiksi verotuksessa tapahtuviin muutoksiin. Staattinen simulointimalli sopiikin lähinnä eri politiikkavaihtoehtojen välittömien vaikutusten arviointiin. Koska perustulomalli muuttaa laajasti koko sosiaaliturva- ja verojärjestelmää, on oletettavaa, että myös kansalaisten käyttäytyminen muuttuisi vaikuttaen esimerkiksi työn tarjonnan kautta tulonmuodostukseen. Perustulomalli olisi toteutuessaan niin suuri uudistus, että se väistämättä muuttaisi myös laajemmin talouden rakenteita. On selvää, että yksittäisen vuoden poikkileikkausaineistoon ja staattiseen asetelmaan pohjautuva malli ei ota tämän kaltaista dynamiikkaa huomioon.

Tässä muistiossa on pyritty arvioimaan perustulomallin vaikutuksia myös työnteon kannustimiin, jotta reformin vaikutuksista erityisesti työn tarjontaan syntyisi aiempaa tarkempi kuva. Kannustinlaskelmia ei ole esitetty ainakaan vastaavassa laajuudessa aikaisemmissa perustulomallinnuksissa.

Simulointimallissa on otettu huomioon seuraavat lainsäädäntölohkot:

- välittömät verot (tuloverotus)
- sairausvakuutuksen päivärahat ja vanhempainpäiväraha
- työttömyysturva
- kansaneläkkeet ja niihin liittyvät etuudet
- lasten kotihoidon tuki
- lapsilisät, äitiysavustus ja elatustuet
- opintoraha ja opintotuen asumislisä
- yleinen asumistuki
- eläkkeensaajien asumistuki
- toimeentulotuki

¹ Tarkempi kuvaus SISU-mallista: http://www.stat.fi/tup/mikrosimulointi/mikrosimulointi_kayttoopas.pdf.

Laskelmissa käytetään vuoden 2014 väestöä edustavaa otosaineistoa. Kyseessä on SISU-mikrosimulointimallin yhteyteen rakennettu rekisteripohjainen aineisto, joka sisältää noin 400 000 asuntokunnan ja 800 000 henkilön tietoja. Aineiston perusvuosi on 2011, jonka tiedot on ajantasaistettu edustamaan vuoden 2014 väestöä. Ajantasaistamisella tarkoitetaan perusvuoden tietojen saattamista kuluvan vuoden tasolle. Ajantasaistamisen tuloksena otoshenkilöiden ja -kotitalouksien tiedot on saatettu vastaamaan vuoden 2014 ennustettua tasoa paitsi yksilö- ja kotitalousten tasolla, myös koko maan tasolle korotettuna. Ajantasaistuksessa otetaan huomioon muun muassa tulokehityksessä, lainsäädännössä ja väestörakenteessa tapahtuvat muutokset. Ajantasaistettu aineisto vuodelle 2014 on saatu valtiovarainministeriöstä. Käytetyt ennusteet perustuvat Tilastokeskuksen väestöennusteeseen ja valtiovarainministeriön talousennusteisiin.

2.2 Perustulomalli ja sen oletukset

Tutkimusasetelma ja lainsäädäntövuosi

Laskelmat on toteutettu simuloimalla ensin nykytilannetta kuvaava laskelma (ilman perustuloa ja muita kyseiseen malliin liittyviä muutoksia), jonka jälkeen samalle otosväestölle simuloidaan alla esitetyn perustulomallin lainsäädännön mukaiset tiedot sosiaaliturvasta, veroista ja käytettävissä olevista tuloista. Tämän jälkeen simulointiajajojen tuottamia tietoja verrataan keskenään.

Lähtökohtaisesti laskelmassa sovelletaan vuoden 2014 lainsäädäntöä. Poikkeuksena on yleinen asumistuki, jonka osalta sovelletaan vuoden 2015 mukaista lainsäädäntöä (ns. SATA-komitean asumistukimalli)². Uuden asumistukimallin parametrit (perusomavastuu, hoitonormit, enimmäismenot jne.) ovat kuitenkin vuoden 2014 tasossa.

Laskelmassa perustulomalli on tasapainotettu kustannusneutraaliksi, jolloin perustulo rahoitetaan tulonsiirtojärjestelmän sisältä. Perustulon suurta bruttokustannusta kompensoi nykyjärjestelmää korkeammat veroasteet sekä se, että perustulo korvaa huomattavan osan nykyisestä sosiaaliturvasta. Budjettitasapainoon johtavat veroasteet on asetettu tasolle, jolla kotitalouksien yhteenlasketut käytettävissä olevat tulot eivät muutu perustulomalliin siirryttäessä. Tämän vuoksi reformin nettokustannus on laskelmassa nolla³.

Perustulon taso

Perustulon taso on mallissa 560 €/kk. Perustulon tason perusteena on käytetty ensisijaisesti työttömien perusturvan tasoa. Nettomääräisesti (verojen jälkeen) peruspäiväraha ja työmarkkinatuki ilman korotusosia olivat vuoden 2014 tasolla noin 580 €/kk keskimääräisellä kunnallisveroprosentilla laskettuna.

Verotus

Esitettyssä perustulomallissa ansio- ja pääomatuloverotus on eriytetty ja molemmissa sovelletaan omaa progressiivista veroasteikkoa.

Taulukko 1: Mallin tasapainottavat veroasteet

	Verotettavan tulon raja	Veroaste, %
Ansiotulovero	≤ 6720 €	0
	> 6720 € < 50 000 €	42
	≥ 50 000 €	50
Pääomatulovero	≤ 40 000 €	32
	> 40 000 €	34

Ansiotuloveroaste sisältää sekä valtion- että kunnallisverotuksen, mutta ei sosiaalivakuutusmaksuja (sairausvakuutuksen sairaanhoitomaksu, sairausvakuutuksen päivärahamaksu, työttömyysvakuutusmaksu, työeläkevakuutusmaksu), jotka huomioidaan erikseen nykyisen lainsäädännön mukaisesti. Kirkollisveroa ei katsota laskelmassa veroksi, jonka vuoksi sitä ei huomioida vertailutiedoissa. Osinkoverotus (veroasteita lukuun ottamatta) ja yleisradiovero säilyvät mallissa vuoden 2014 mukaisina.

Perustulo oletetaan laskelmassa veronalaiseksi tuloksi. Koska verotettavan tulon alaraja on asetettu perustulon kanssa yhtä suureksi, perustuloa ei kuitenkaan veroteta.

² Ks. [HE 52/2014](#)

³ Käytännössä nettokustannus ei ole tasan nolla, koska veroasteet on tasapainotettu 1 prosenttiyksikön tarkkuudella. Mallin tuottama käytettävissä olevien tulojen erotus on tasapainottavilla veroasteilla -54 miljoonaa euroa (ks. taulukko 2). Perustulomalli on siten hieman ylijäämäinen johtaen 54 miljoonan euron nettosäästöön.

Perustulomallissa säilytetään seuraavat verovähennykset:

- Opintolainan korkovähennys
- Kotitalousvähennys
- Tulonhankkimisvähennys
- Työmatkavähennys
- Sosiaalivakuutusmaksuvähennykset
- Ammattiyhdistysjäsenmaksuvähennys
- Alijäämähyvitys ja erityinen alijäämähyvitys

Verovähennysten (kotitalousvähennys ja alijäämähyvitys) siirto-oikeus puolisoiden välillä säilytetään nykyisellään.

Yleinen asumistuki

Asumistuen lainsäädännön lähtökohtana on vuoden 2015 alusta voimaan tuleva uusi yleisen asumistuen malli (sisältäen asumistuen 300 euron suojaosuuden). Perustulomallissa asumistuen suojaosuutta korotetaan 600 euroon kuukaudessa.

Muut perustulomallin oletukset

- Perustuloa maksetaan kaikille 18 vuotta täyttäneille (pl. eläkeläiset)
- Perustulomallissa eläkeläisillä säilytetään nykyinen lainsäädäntö sekä sosiaaliturvan että verotuksen osalta (pl. pääomatuloverotuksen korotus ja asuntolainojen korkojen vähennysoikeuden poisto). Eläkeläiseksi tulkitaan henkilö, jonka pääasiallinen toimeentulonlähde on ollut eläketulot vähintään yhtenä kuukautena vuodesta.
- Perustulomallissa alle 18-vuotiaisiin sovelletaan perustulomallin mukaista tulonsiirtojärjestelmää (ml. verotus).
- Perustulo korvaa täysin:
 - työmarkkinatuen perusosan
 - työttömyysturvan peruspäivärahan perusosan
 - vähimmäissairauspäivärahan
 - vähimmäisvanhempainpäivärahan
 - opintorahan ja opintotuen asumislisän
- Perustulo korvaa osittain ansiosidonnaiset etuudet (vain se osa, joka ylittää perustulon suuruuden, säilyy):
 - ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha
 - ansiosidonnainen sairauspäiväraha
 - ansiosidonnainen vanhempainpäiväraha
 - kotihoidontuki pl. kuntalisät (hoitoraha, hoitolisä ja sisarkorotukset)
- Perustulo ei korvaa (etuudet säilyvät nykyisellään):
 - työmarkkinatuen korotusosat (lapsikorotukset, aktivointikorotukset)
 - työttömyysturvan peruspäivärahan korotusosat (lapsikorotukset, aktivointikorotukset)
 - (laskennallinen) opintolaina
 - kotihoidontuen kuntalisä
 - tuloista riippumattomia, verottomia tulonsiirtoja (mm. lapsilisä, elatustuki, vammaistuki, hoitotuki)
- Tarveharkintaisten verottomien tulonsiirtojen; asumistukien ja toimeentulotuen perusteet säilyvät ennallaan. Perustulo otetaan huomioon asumistuen ja toimeentulotuen tarveharkinnassa. Toimeentulotuen mallintamisessa ei oteta huomioon työttömyysturvan aktiivian korotusosien käsittelyä etuoikeutettuna tulona.

- Koska rekisteriaineistossa ei ole tietoja päivähoitomaksuista, niitä ei simuloida eikä niitä huomioida toimeentulotuen laskennassa. Vaikutus toimeentulotuen tasoon on kuitenkin pieni.

Muita huomioita

Yleinen asumistuki ja toimeentulotuki lasketaan mikrosimulointimallissa kaikille niihin oikeutetuille kotitalouksille. Etuudet joudutaan simuloimaan käyttäen koko vuoden keskimääräisiä tuloja, maksettuja veroja ja asumiskustannuksia, koska kuukausitasolla näitä tietoja ei ole saatavilla. Lisäksi tiedot perherakenteesta perustuvat vuoden lopun tilanteeseen ja asumiskustannukset on imputoitu rekisteriaineistoon. Läheskään kaikista toimeentulotuen tarveharkintaan vaikuttavista tekijöistä ei ole myöskään tietoa käytettävässä aineistossa. Tulokset ovat epätarkkoja kyseisten mallien osalta, koska mm. vuoden aikana tapahtuneita vaihteluja oteta huomioon. Lisäksi erityisesti toimeentulotuen tulkintaa vaikeuttaa sen alikäyttö (kaikki tukeen oikeutetut eivät hae sitä). Lähinnä alikäytöstä johtuen simuloidun toimeentulotuen taso on laskelmassa selvästi suurempi kuin mitä se todellisuudessa on. Toimeentulotuen alikäyttö ja muut vääristymät etuuskien kohdentumisessa heijastuvat siten perustulolaskelmissa myös tukien muutoksiin ja edelleen tasapainottavaan veroasteeseen. Vääristävää vaikutusta tuloksiin voidaan pitää kuitenkin kokonaiskuvan kannalta marginaalisena.

Perustulon ja nykyisen ansio- ja kansaneläkejärjestelmän yhteensovittaminen on ongelmallista. Tämä johtuu siitä, että esitetty perustulon taso alittaisi sekä brutto- että nettomääräisesti nykyisen vähimmäiseläkkeen (täysi takuueläke bruttona 743 €/kk⁴), jolloin pienituloisimpien eläkeläisten toimeentulo heikkenisi perustulomallin johdosta. Jos pienituloisten eläkeläisten toimeentulo haluttaisiin pitää vähintään ennallaan, tulisi perustulon tasoa nostaa, maksaa perustulo nykyisten eläkkeiden päälle tai kohdentaa eläkeläisille erillisiä verovähennyksiä. Nämä puolestaan olisivat ongelmallisia mallin rahoituksen kannalta. Lisäksi voidaan ajatella, että eläkeläisillä on jo nykyjärjestelmässä eräänlainen perustulo kansaneläkkeen, takuueläkkeen ja verotuksen eläketulovähennysten muodossa. SISU-mallissa ei ole myöskään mallinnettu ansioeläkejärjestelmää, joka osaltaan vaikeuttaisi perustulomallin sovittamista eläkeläisille.

Toimeksiannon mukaisesti eläkeläisiin ei haluttu perustulomallissa kohdistuvan muutoksia, jonka vuoksi niille ei simuloida perustuloa eikä heihin kohdisteta muita merkittäviä lainsäädäntömuutoksia. Eläkeläisiä ei kuitenkaan rajattu laskelmassa pois aineistosta, koska se olisi muuttanut alkuperäisiä kotitalousrakenteita, mikä olisi vaikuttanut osaltaan (kotitalouden rakenteesta ja kokonaistuloista riippuvaisten) sosiaalietuuksien kohdentumiseen. Osassa kotitalouksia eläkeläinen tulonsaajana poistuisi kokonaan, aiheuttaen ”jäljelle jääneelle” perheelle tarpeen toimeentulotukeen. Perherakenteiden muutosten johdosta toimeentulotuen määrä mallissa ei laskisi vaan kasvaisi, jos eläkeläiset rajattaisiin pois aineistosta. Yleiseen asumistukeen tällä ei olisi juurikaan merkitystä, koska pääosin eläkeläisperheet ovat eläkkeensaajien asumistuen piirissä. Eläkeläisten rajaaminen aineiston ulkopuolelle pienentäisi myös pääomatuloverokertymää. Erityisesti tuloerolaskelmien vuoksi on perusteltua säilyttää eläkeläiset aineistossa mukana, koska väestöryhmän poistaminen aineistosta muuttaisi tulojakaumaa merkittävästi ja siten vääristäisi perustulomallin tulonjakovaikutuksia (eläkeläisten säilyttäminen aineistossa pienentää perustulon tulonjakoa tasaavia vaikutuksia).

Mallissa eläkeläisten toimeentulo säilyy käytännössä ennallaan, koska heidän osaltaan nykyinen lainsäädäntö säilytetään sekä sosiaaliturvan että suurimmalta osin myös verotuksen osalta. Sen sijaan kotitalouksien, joissa on sekä eläkeläisiä että muita yli 18-vuotiaita, taloudellinen asema voi muuttua, koska osalle kotitalouden jäsenistä käytettävissä olevat tulot on laskettu perustulomallin tulonsiirtojärjestelmän mukaisesti. Myös kotitalouskohtaiset etuudet on aina laskettu perustulomallin mukaisella lainsäädännöllä. Pääomatuloverotuksen korotus ja asuntolainojen korkojen vähennysoikeuden poistamisen vaikutus kohdistuu myös eläkeläisiin nostoen näiden veroreformien fiskaalista vaikutusta. Vaikutus on kuitenkin marginaalinen eivätkä tasapainottavat veroasteet muutu tämän johdosta.

⁴ Eläketulovähennysten myötä vähimmäiseläke on verotonta tuloa yleisradioveroa lukuun ottamatta.

3 Tulokset

3.1 Vaikutukset verotuloihin ja sosiaaliturvamenoihin

Laskelmassa perustuloa maksetaan yhteensä lähes 20 miljardia euroa niille 18 vuotta täyttäneille henkilöille, jotka eivät ole eläkeläisiä. Perustulo korvaa vajaan kolmasosan nykyisistä (simulointimalliin sisältyvistä) sosiaaliturvamenoista. Valtaosa säästöistä syntyy veronalaisten tulonsiirtojen vähenemisen kautta. Perustulon rahoittamiseksi verotuloja on kerättävä yli 15 miljardia enemmän nykytilaan verrattuna.

Perustulo korvaa kokonaan opintotuen, suurimman osan kotihoidontuesta, työttömyysturvan perusosat ja vähimmäispäivärahat. Työttömyysturvan ja sairausvakuutuslain mukaisia päivärahoja maksetaan kuitenkin edelleen yli 3,5 miljardia euroa, koska perustulo ei mallissa korvaa työttömyysturvan korotusosia eikä ansiosidonnaisia etuuksia perustulon ylittävältä osalta.

Perustulo vähentää merkittävästi toimeentulotuen tarvetta, mutta ei syrjäytä sitä kokonaan. Sen sijaan asumistukimenoihin perustulolla on melko vähäinen vaikutus. Vaikutusta pienentää osaltaan perustulomallin korotettu suojaisuus. Verottomat tulonsiirrot laskevat yhteensä miljardilla eurolla.

Taulukko 2: Perustulon vaikutus verotuloihin ja sosiaaliturvamenoihin, milj. €

	Nykytilanne	Perustulo	Erotus
Perustulomenot	0	19 762	19 762
Verot ja veroluonteiset maksut	34 541	49 966	15 425
Pääomatulon verot	2 225	2 487	262
Sosiaaliturva yhteensä	14 648	10 261	-4 387
Veronalaiset tulonsiirrot	9 809	6 446	-3 363
Verottomat tulonsiirrot	4 839	3 815	-1 024
Sairausvakuutuslain mukaiset päivärahat	1 516	1 014	-502
Työttömyysturvan päivärahat	4 653	2 650	-2 002
Kotihoidontuki ml. kuntalisät	396	63	-334
Opintoraha	525	0	-525
Opintotuen asumislisä	281	0	-281
Yleinen asumistuki	935	803	-132
Toimeentulotuki	871	262	-609
Käytettävissä olevat tulot*	102 001	101 947	-54

* Käytettävissä oleviin tuloihin ei sisälly laskennallista asuntotuloa eikä siinä huomioida kirkollisveroa eikä päivähoitomaksuja. Taulukossa ei ole eritelty sosiaaliturvamenoja, jotka pysyvät ennallaan: lapsilisät, äitiysavustus, elatusavustus, kansaneläkkeet, takuueläkkeet ja perhe-eläkkeet, verottomat eläkelisät ja vammaistuet ja eläkkeensaajien asumistuki.

Taulukossa 3 on esitetty herkkyyssanalyysiä perustulomallin parametrien muuttamisen vaikutuksista rahoitustasapainoon. Jos esimerkiksi perustulon tasoa nostettaisiin sadalla eurolla 660 euroon kuukaudessa, tulisi sen rahoittamiseksi kiristää esimerkiksi ansiotuloverotusta nostamalla molempia veroasteita neljällä prosenttiyksiköllä. Pääomatuloveroasteiden maltillisella nostamisella ei ole perustulon rahoituksen kannalta merkittävää fiskaalista vaikutusta. Jos ansiotuloverotus muutettaisiin tasaverojärjestelmäksi, asettuisi tasaveroaste mallissa 43 prosenttiin⁵.

Taulukko 3: Herkkyyssanalyysiä perustulomallin vaikutuksista julkiseen talouteen, milj. € / %

Perustulon tasokorotus 100 €:lla (660 €/kk)	-3 220
Molempien ansiotuloveroasteiden 1 %-yks. korotus	+798
Matalamman ansiotuloveroasteen 1 %-yks. korotus	+694
Korkeamman ansiotuloveroasteen 1 %-yks. korotus	+104
Ansiotuloveroasteen tulorajan 5000 €:n lasku	+224
Pääomatuloveroasteiden 1 %-yks. korotus	+74
Pääomatuloveroasteen rajan 5000 €:n lasku	+3
Tasapainottava tasaveroaste	43,0 %

⁵ Tasapainottava tasaveroaste on etsitty 0,1 prosenttiyksikön tarkkuudella. Tällä tarkkuudella tasapainottavalla tasaveroasteella perustulomalli on 22 miljoonaa euroa ylijäämäinen.

3.2 Vaikutukset tulonjakoon

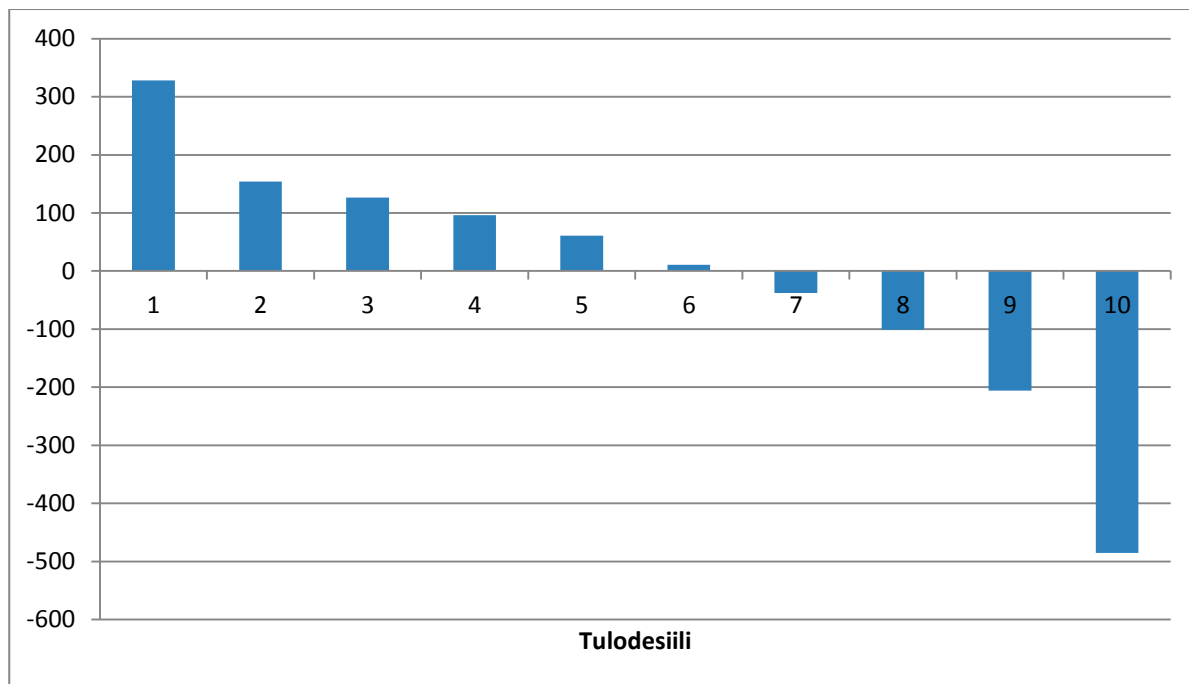
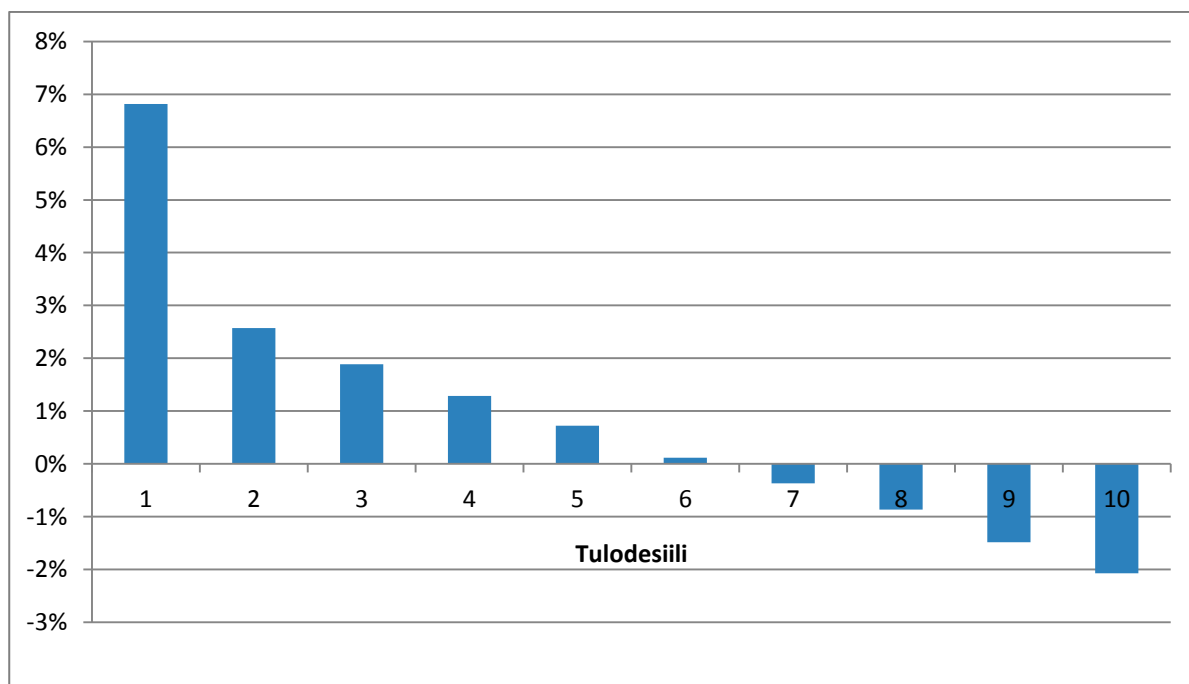
Perustulomallilla on suhteellisia tuloeroja kaventava vaikutus. Yleisesti suhteellisten tuloerojen mittaamisessa käytetty Gini-kerroin pienenee yhdellä prosenttiyksiköllä. Myös pienituloisten osuus väestöstä laskee, vaikka mediaanitulo nousee nostaten pienituloisuusrajaa. Myös lapsiköyhyysaste eli pienituloisissa perheissä asuvien lasten osuus kaikista alle 18-vuotiaista pienenee. Reformin laajuuteen suhteutettuna sen tuloeroja kaventava ja köyhyyttä vähentävä vaikutus on kuitenkin melko pieni.

Perustulosta hyötyvät erityisesti kaikkein pienituloisimmat. Eniten hyötyvät täysin tulottomat ja henkilöt, joiden nykyjärjestelmässä saamat tulonsiirrot ovat perustuloa pienemmät. Perustulo pienentää siten jossain määrin myös absoluuttista köyhyyttä. Kuvioista 1 ja 2 nähdään, että perustulojärjestelmä tasaa tulonjakoa siirtämällä tuloja ylimmistä tuloluokista alempiin tuloluokkiin. Korkeiden veroasteiden vuoksi suurimpia häviäjiä ovat kaksi ylintä tuloluokkaa. Käytettävissä olevat tulot laskevat myös kahdessa alemmassa tulokymmenyksessä. Tulojakaumassa ei kuitenkaan tapahdu merkittäviä muutoksia. Ylimmän tulokymmenyksen osuus kaikista käytettävissä olevista tuloista laskee mallissa vain alle puoli prosenttiyksikköä. Tarkemmin mallin hyötyjiä ja häviäjiä tarkastellaan luvuissa 3.3 ja 3.4.

Taulukko 4: Perustulon vaikutus tulonjakoon⁶

	Nykytilanne	Perustulo	Erotus, € / %-yks.
Mediaanitulo / kulutusyksikkö, €/v.	23 490	23 620	130
Gini-kerroin, %	27,74	26,75	-0,99
Pienituloisuusaste (60 %), %	14,81	13,67	-1,14
Lapsiköyhyysaste (60 %), %	11,61	10,75	-0,86
Desiilien tulo-osuudet, %:			
1. desiilin tulot ja tulo-osuus	4,72	5,04	0,32
2. desiilin tulot ja tulo-osuus	5,88	6,03	0,15
3. desiilin tulot ja tulo-osuus	6,56	6,69	0,13
4. desiilin tulot ja tulo-osuus	7,3	7,4	0,1
5. desiilin tulot ja tulo-osuus	8,19	8,25	0,06
6. desiilin tulot ja tulo-osuus	9,1	9,12	0,02
7. desiilin tulot ja tulo-osuus	10,13	10,1	-0,03
8. desiilin tulot ja tulo-osuus	11,52	11,43	-0,09
9. desiilin tulot ja tulo-osuus	13,64	13,45	-0,19
10. desiilin tulot ja tulo-osuus	22,96	22,51	-0,45

⁶ Taulukon 4 tunnusluvut on laskettu käyttäen kulutusyksikköä kohti laskettua käytettävissä olevaa tuloa. Ekvivalentin tulokäsitteen tarkoituksena on asettaa kooltaan ja rakenteeltaan erilaiset kotitaloudet yhteismitallisiksi. Ekvivalentti tulo muodostetaan jakamalla kotitalouden käytettävissä oleva tulo kotitalouden kulutusyksikköluvulla. Jokaiselle kotitalouden jäsenelle osoitetaan henkilötason laskelmissa sama ekvivalentti tulo. Kulutusyksikköskaalana on käytetty OECD:n muunnettua kulutusyksikköasteikkoa, jossa asuntokunnan ensimmäinen aikuinen saa painon 1. Muut yli 13-vuotiaat henkilöt saavat painon 0,5 ja lapset (0–13-vuotiaat) saavat painon 0,3. Myös tulokymmenykset on muodostettu käyttäen ekvivalentteja käytettävissä olevia tuloja. Pienituloisuusaste kuvaa sitä osuutta väestöstä, joiden kotitalouksien ekvivalentit käytettävissä olevat tulot ovat pienemmät kuin 60 prosenttia kaikkien kotitalouksien ekvivalenttien käytettävissä olevien tulojen mediaanista. Lapsiköyhyysasteella tarkoitetaan pienituloisiin kotitalouksiin kuuluvien alle 18-vuotiaiden lasten osuutta kaikista alle 18-vuotiaista.

Kuvio 1: Käytettävissä olevien tulojen absoluuttinen muutos tulodesiileittäin, milj. €**Kuvio 2:** Käytettävissä olevien tulojen suhteellinen muutos tulodesiileittäin, %

3.3 Mallin voittajat ja häviäjät

Luvussa 3.2 tarkasteltiin, kuinka perustulo vaikuttaa eri tulokymmenysten käytettävissä oleviin tuloihin. Tässä luvussa tarkastellaan hieman tarkemmin, ketkä ovat perustulomallin voittajia ja häviäjiä. Henkilötasolla tarkasteltuna perustuloon siirtyminen synnyttää noin 2 miljardin euron tulonsiirron, eli perustulomallin voittajat voittavat yhteensä n. 2 miljardia euroa. Koska malli on tasapainoissa, pienenee mallin häviäjien käytettävissä olevat tulot yhtä paljon. Kotitalouksien välillä perustuloon siirtyminen aiheuttaa n. 1,6 miljardin euron tulonsiirron, eli n. 400 miljoonaa euroa henkilöiden välisistä tulonsiirroista tapahtuu kotitalouksien sisällä.

Taulukossa 5 on kuvattu perustulomallin voittajia ja häviäjiä mikrosimulointiaineiston mahdollistamissa rajoissa. Taulukko ei ole kattava (luokkien tulonsiirrot eivät summaudu 2 miljardiin euroon) ja osa ryhmistä on päällekkäisiä. Taulukon tarkoituksena on antaa esimerkkejä ryhmistä, jotka makrotasolla tarkasteltuna hyötyvät tai häviävät perustuloon siirtymisestä. Luvussa 3.4 esitellään esimerkkien avulla tarkemmin perustulon vaikutuksia yksittäisten kotitalouksien tuloihin.

Taulukko 5: Perustulon voittajia ja häviäjiä

	Tulonsiirto yht.	Tulonsiirto/hlö
18–20 -vuotiaat (yhteensä)	532 milj. €	2 700 €
18–20 -vuotiaat (opintorahaa saaneet)	186 milj. €	2 000 €
18–20 -vuotiaat (ei opintorahaa)	346 milj. €	3 200 €
Opiskelijat (opintorahaa saaneet)	273 milj. €	900 €
Pelkkiä pääomatuloja saavat	104 milj. €	4 800 €
Yrittäjät	67 milj. €	400 €
Maanviljelijät	40 milj. €	900 €
Työttömät yhteensä	-200 milj. €	-400 €
Pelkkää ansiosidonnaista saaneet	-290 milj. €	-1 100 €
Pelkkää peruspäivärahaa/työmarkkinatukea saaneet	113 milj. €	500 €
Molempia saaneet	-24 milj. €	-1 000 €
Työntekijät	-734 milj. €	-500 €
Tulonsiirrot henkilöiden välillä yht.	+/- 2 mrd. €	

Taulukosta 5 voidaan nähdä, että perustulosta hyötyvät eniten ryhmät, joilla on pienet ansiotulot ja joiden nykyistä sosiaaliturvaa perustulo ei korvaa. Esimerkiksi täysin tulottomat henkilöt, jotka eivät kotitalouden muiden tulojen vuoksi ole oikeutettuja asumis-/toimeentulotukeen saavat perustulosta täyden hyödyn. Tästä syystä johtuen yksi merkittävä perustulon voittajaryhmä on 18–20 -vuotiaat nuoret, joista monet asuvat vielä vanhempiensa kanssa. Tulonsiirto näille nuorille on yhteensä yli 500 miljoonaa euroa, mikä on n. 2700 euroa henkilöä kohden vuodessa. Toinen merkittävä voittajaryhmä ovat opiskelijat, joille perustulo on suurempi kuin opintoraha ja opintotuen asumislisä yhteensä.

Pelkkiä pääomatuloja saaneet hyötyvät perustulomalliin siirtymisestä, koska mallissa pääomatuloverotus kiristyy huomattavasti ansiotuloverotusta vähemmän. Ryhmään kuuluvat kaikki ne henkilöt, joilla ei ole lainkaan ansiotuloja, mutta joilla on edes jonkin verran pääomatuloja. Tämän takia ryhmään kuuluu paljon myös lähes tulottomia henkilöitä. Jos ryhmää rajataan vain merkittävästi pääomatuloja saaneisiin (esim. vähintään 10 000 € vuodessa), pienenee ryhmän koko ja siten myös kokonaistulonsiirto, mutta keskimääräinen hyöty henkilöä kohden pysyy suunnilleen samana (n. 4800 - 5000 €/vuosi).

Merkittävin häviäjärhmä ovat työntekijät, joiden verotus keskimäärin kiristyy perustuloa enemmän. Kokonaisuudessaan työntekijöiltä siirtyy n. 700 milj. euroa muille ryhmille. Keskimäärin työntekijän nettotulot pienentyvät perustulomalliin siirryttäessä n. 500 eurolla vuodessa. Toinen merkittävä häviäjärhmä ovat ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavat työttömät, joiden käytettävissä olevien tulojen pienentyminen selittyy myös suureksi osin verotuksen kiristymisellä. Pelkkää peruspäivärahaa tai työmarkkinatukea saaneet kuuluvat puolestaan mallin voittajiin.

3.4 Esimerkkilaskelmia

Oletukset

Seuraavassa osiossa on esitetty laskelmia perustulomallin vaikutuksista esimerkkikotitalouksien tulonmuodostukseen. Mallilaskelmissa esimerkkikotitaloutena käytetään pääsääntöisesti yksin asuvaa henkilöä. Kotihoidontuella tai vanhempainvapaalla olevat muodostavat kahden aikuisen ja yhden alle 3-vuotiaan lapsen perheen. Puolison oletetaan näissä tapauksissa olevan keskituloinen palkansaaja.

Laskelmissa asumisolosuhteiden ja keskipalkkojen perusteet ovat vastaavat kuin Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen raportissa *"Vuoden 2014 talousarvion vaikutukset perusturvaan"* (Lehtelä et al. 2014). Esimerkkikotitalouksien oletetaan asuvan vuokralla yleisen asumistuen kuntaryhmässä 3 (suuret ja keskisuuret kaupungit pl. pääkaupunkiseutu). Asumiskustannukset perustuvat Tilastokeskuksen vuoden 2012 mukaisiin keskineliövuokriin (koko maa pl. pääkaupunkiseutu), jotka on korotettu vuokraennusteella vuoden 2014 tasoon. Esimerkkiperheiden asumiskustannukset ovat laskelmissa seuraavat:

- Yhden hengen kotitalous: 40 m², asumismenot 504 €/kk
- Kahden vanhemman ja yhden alle 3-vuotiaan kotitalous: 80 m², asumismenot 754 €/kk

Esimerkkilaskelmien keskipalkat perustuvat Tilastokeskuksen vuoden 2012 palkkatilastoihin. Ansiotasoindeksin ennusteella korotettuna vuoden 2014 keskipalkaksi on arvioitu 3 290 €/kk. Pieneksi palkaksi on määritelty puolet keskipalkasta eli 1 645 €/kk. Suureksi palkaksi on puolestaan määritelty kaksi kertaa keskipalkka eli 6 580 €/kk⁷.

Laskelmissa on käytetty keskimääräistä kunnallisveroprosenttia. Kirkollisveroa ei ole huomioitu laskelmassa. Kotihoidontuen laskennassa ei ole huomioitu kuntalisää. Pyöritysten takia taulukoissa esitetyt alaerät eivät välttämättä summaudu kokonaistasolle.

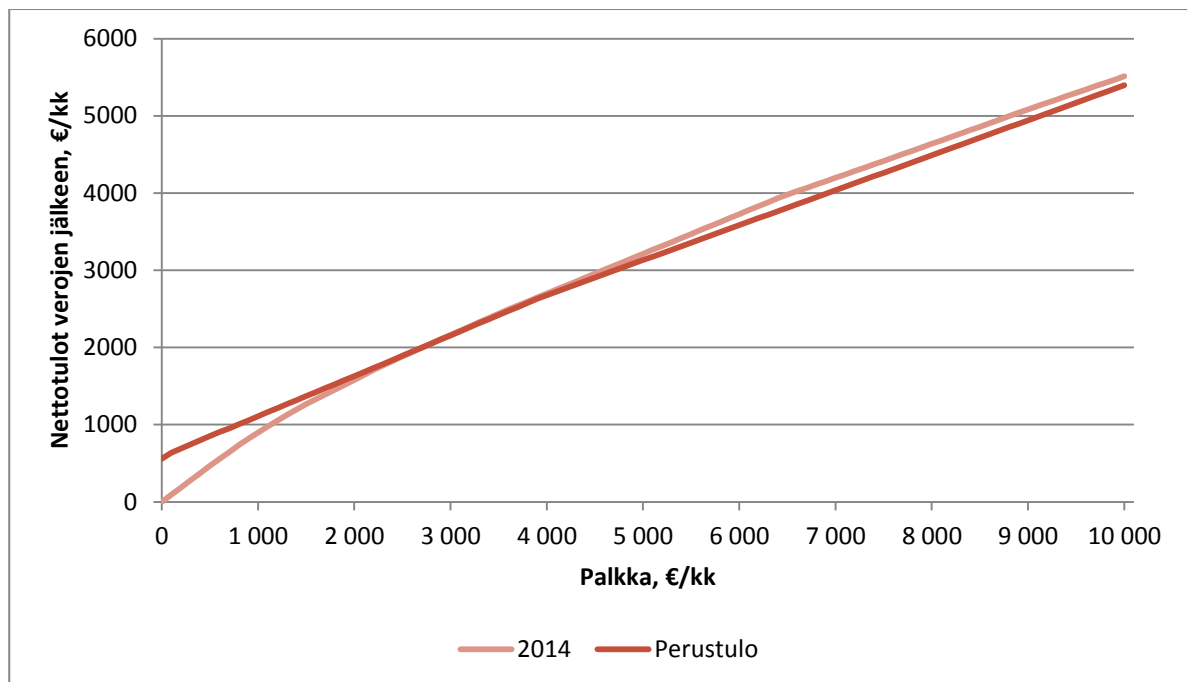
Tulokset

Kuvioiden 3 ja 4 tarkoituksena on havainnollistaa, kuinka perustulojärjestelmään siirtyminen vaikuttaa palkansaajien verojen jälkeisiin nettotuloihin eri tulotasoilla, kun perustulo otetaan nettotuloissa huomioon. Kuvioissa **ei** ole huomioitu sosiaaliturvaa (työttömyysturva, asumistuki, toimeentulotuki). Sen takia kuvat eivät vastaa todellisia käytettävissä olevia tuloja pienillä palkkatasoilla (< 2000 €/kk).

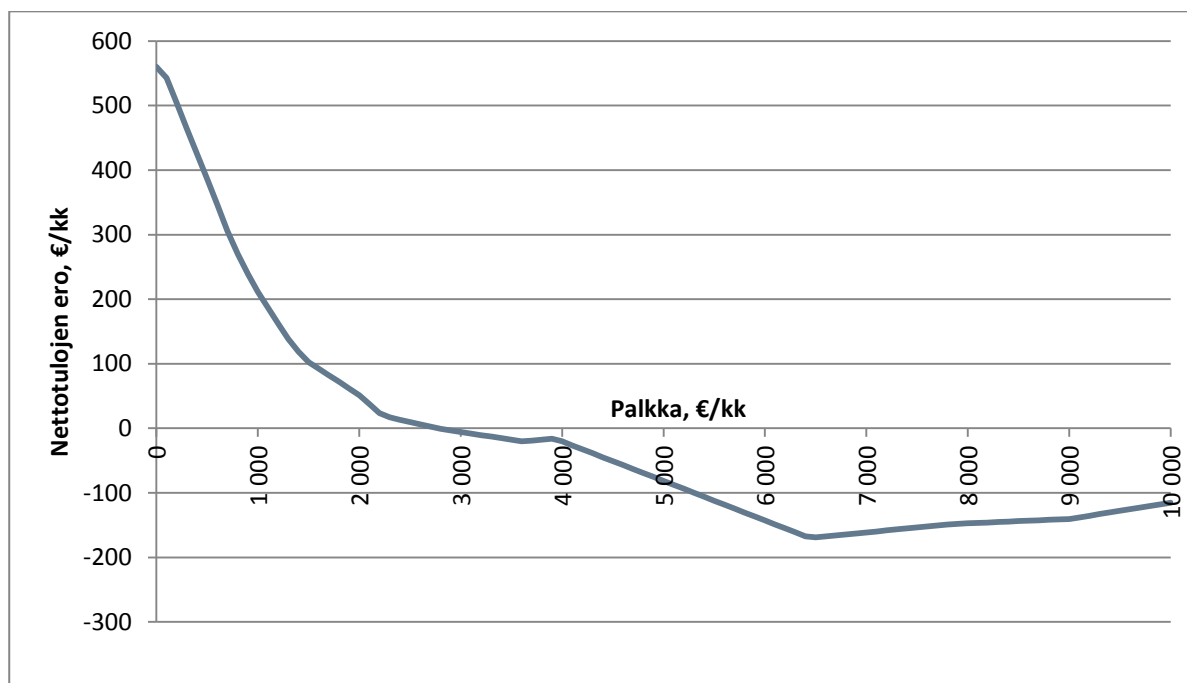
Koska perustulo maksetaan "palkan päälle", jää pienituloiselle palkansaajalle verojen jälkeen enemmän käteen perustulomallissa. Keskituloisten palkansaajien taloudellinen asema ei sen sijaan juurikaan muutu. Mallissa häviäjiä ovat suurituloiset palkansaajat. Eniten (sekä absoluuttisesti että suhteellisesti) menettävät noin 6 500 €/kk tienaavat henkilöt. Nettotulojen ero on kuitenkin suhteellisen pieni suurillakin palkkatuloilla.

⁷ Oma määritelmä, ei perustu THL:n raporttiin.

Kuvio 3: Palkansaajan verojen jälkeiset nettotulot eri palkkatasoilla (sosiaaliturvaa ei huomioida), €/kk

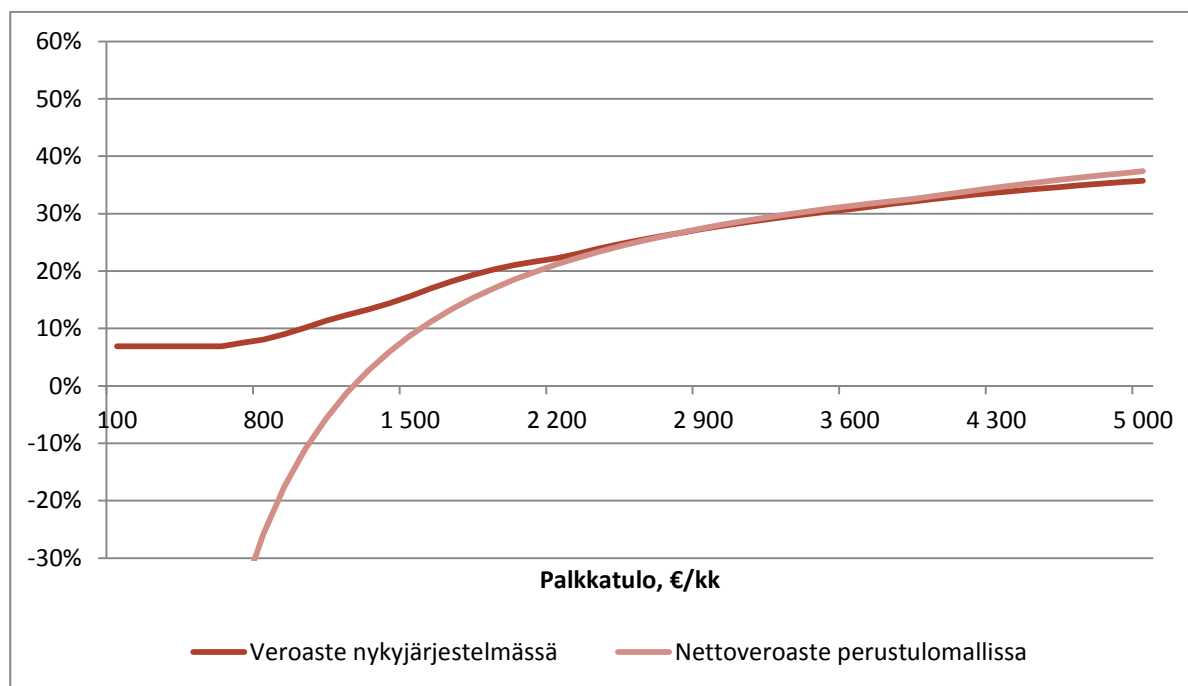

Kuvio 4: Palkansaajan verojen jälkeisten nettotulojen ero (perustulo - 2014) eri palkkatasoilla (sosiaaliturvaa ei huomioida), €/kk

Kuviossa 5 on havainnollistettu perustulon ja tuloverotuksen suhdetta samaan tapaan kuin aikaisemmissa perustulolaskelmissa (esim. Honkanen 2012). Perustulomallin nimelliset veroasteet ovat nykyistä verojärjestelmää korkeampia, mutta jos perustulo otetaan vertailussa huomioon, ovat näin lasketut ”nettoveroasteet” perustulomallissa nykyjärjestelmää pienempiä n. 2800 euron kuukausituloille asti. Noin 1200 euron kuukausituloihin asti perustulomallin nettoveroaste on negatiivinen, jolloin perustulo on suurempi kuin maksetut verot.

Kuvio 5: Veroasteiden vertailu, kun perustulo otetaan veroasteessa huomioon

Kuviot 3 ja 4 eivät anna oikeaa kuvaa perustulon vaikutuksista toimeentuloon pienillä palkkatasoilla. Matalilla ansiotasoilla työssäkäyvät ovat usein oikeutettuja myös työttömyysturvaan (soviteltu tuki), asumistukeen ja mahdollisesti myös toimeentulotukeen. Asumistuki ja toimeentulotuki vaikuttavat myös merkittävästi työnteon kannustimiin, jonka vuoksi ne on otettava laskelmissa huomioon.

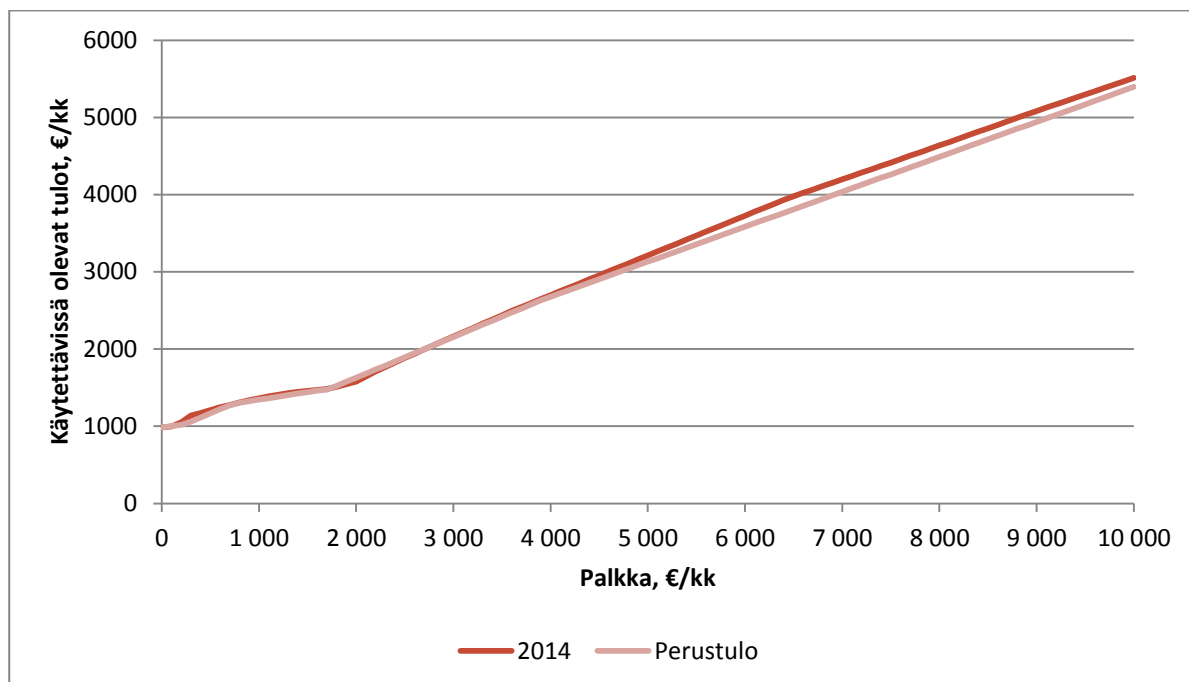
Kuvioista 6 ja 7 nähdään, kuinka perustulomalli vaikuttaa henkilön käytettävissä oleviin tuloihin eri palkkatasoilla, kun sosiaaliturva otetaan huomioon. Esimerkkihenkilönä kuvioissa on työttömyysturvan peruspäivärahan saaja, joka ei lähtötilanteessa saa palkkaa. Bruttopalkan lisäys otetaan laskelmassa huomioon nk. soviteltuna palkkana laskettaessa työttömyyspäivärahan määrää.

Verrattuna edellä nähtyihin kuvioihin, todellisuudessa perustulojärjestelmään siirtyminen pienentää käytettävissä olevia tuloja myös pienemmillä palkkatasoilla (200–1 700 €/kk). Perustulomallin korotettu asumistuen suojaosuus tasoittaa eroa jonkin verran. Käytettävissä olevien tulojen pieneneminen johtuu pääasiassa kolmesta tekijästä:

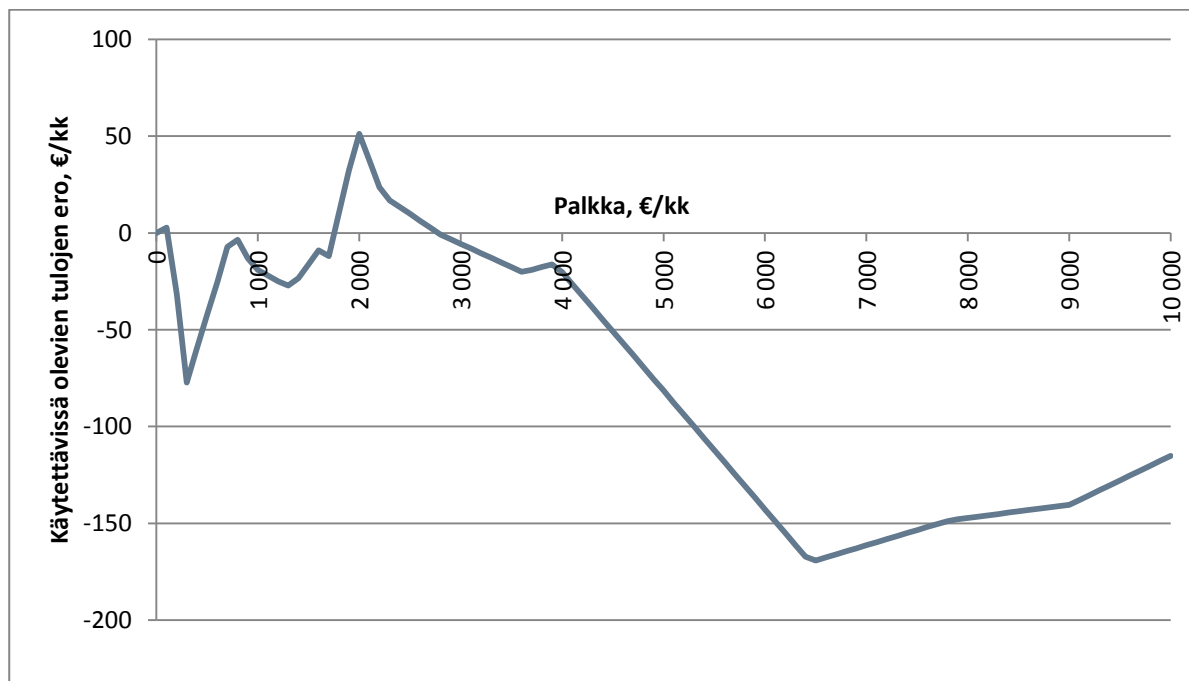
1. työttömyysturvan suojaosuus kasvattaa nettotuloja nykyjärjestelmässä, mutta ei perustulojärjestelmässä
2. korkeamman veroasteen takia nettotyötulot kasvavat perustulomallissa nykyjärjestelmää hitaammin
3. asumistuen bruttosovituksen takia asumistuessa ei huomioida sitä, että perustulomallissa nettotulot kasvavat kireämmän verotuksen takia nykyjärjestelmää hitaammin.

Laskelmassa perustulo nostaa palkansaajan käteen jääviä tuloja vain palkkatasoilla 1 800-2 700 €/kk. Kyseisellä alueella nykyjärjestelmässä henkilön oikeus työttömyysturvaan päättyy (suojaosuuden vaikutus lakkaa) ja myös muun sosiaaliturvan vaikutus päättyy samanaikaisesti verotuksen ollessa perustulomallissa vielä kevyempää (perustulo huomioituna nettopalkassa). Perustulo laskee esimerkitapauksessa siten palkansaajan ostovoimaa lähes kaikilla tulotasoilla. Tosin aina noin 4 000 euroon asti erotus on marginaalinen, kunnes rajaveroaste nousee (korkeamman veroasteen verotettavan tulon rajalla) kasvattaen käytettävissä olevien tulojen eroja korkeammilla palkkatasoilla erotuksen pysyessä kuitenkin edelleen suhteellisen pienenä.

Kuvio 6: Työttömyysturvan peruspäivärahan saajan käytettävissä olevat tulot eri sovitellun palkkatulon tasoilla, €/kk

Kuvio 7: Työttömyysturvan peruspäivärahan saajan käytettävissä olevien tulojen erotus eri sovitellun palkkatulon tasoilla, €/kk

Peruspäivärahan/työmarkkinatuen saaja

Työttömyysturvan peruspäivärahan saajan tai työmarkkinatuella olevan henkilön käytettävissä olevat tulot säilyvät laskelmassa ennallaan, koska henkilö on toimeentulotuen piirissä sekä nykylainsäädännön että perustulomallin mukaisilla perusteilla. Bruttomääräisesti perustulo on yli 140 €/kk pienempi kuin työmarkkinatuki, mutta perustulo korvaa sen nettomääräisesti lähes kokonaan. Perustulo nostaa tässä tapauksessa toimeentulotuen tarvetta näiden erotuksella pitäen käytettävissä olevat tulot ennallaan. Vaikka perustyöttömyysturva on bruttona suurempi kuin perustulo, ei asumistuki kasva, koska se on jo lähtökohtaisesti normien mukaisella maksimitasolla.

Taulukko 6: Perustyöttömyysturvaa saavan henkilön tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	560	560
Työttömyyspäivärahat	702	0	-702
Verot	120	0	-120
Yleinen asumistuki	317	317	0
Toimeentulotuki	86	107	21
Käytettävissä olevat tulot	984	984	0

Ansiosidonnaisen työttömyysturvan saaja

Ansiosidonnaisella olevan pieni- ja keskipalkkaisen henkilön käytettävissä olevat tulot laskevat perustulomalliin siirryttäessä. Perustulo korvaa ansiosidonnaisen päivärahan vain perustulon ylittävältä osalta. Perustulomallin kireämmän verotuksen myötä käytettävissä olevat tulot laskevat: pienipalkkaisella vain vajaat 10 €/kk, mutta keskituloisella jo 125 €/kk. Pienen vakuutuspalkan omaava henkilö on yleisen asumistuen piirissä, mutta laskennallista toimeentulotuen tarvetta ei muodostu. Bruttosovitteinen asumistuki ei muutu ansiotulojen pysyessä ennallaan.

Taulukko 7: Ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan henkilön tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Pienituloinen (1 645 €/kk)*			
Perustulo	0	560	560
Ansiosidonnainen päiväraha	1 096	536	-560
Verot	223	230	7
Yleinen asumistuki	191	191	0
Käytettävissä olevat tulot	1 064	1 057	-7
Keskituloinen (3 290 €/kk)*			
Perustulo	0	560	560
Ansiosidonnainen päiväraha	1 806	1 246	-560
Verot	425	550	125
Yleinen asumistuki	0	0	0
Käytettävissä olevat tulot	1 381	1 256	-125

* Päivärahan perusteena oleva vakuutuspalkka

Palkansaaja

Laskelmassa pieni- ja keskituloisen palkansaajan käytettävissä olevat tulot säilyvät lähes ennallaan. Toisin sanoen perustulo verotetaan heiltä pois, jolloin heidän toimeentulo ei muutu olennaisesti. Perustulo vähentää pienipalkkaisella henkilöllä myös asumistuen tarvetta. Sen sijaan perustulomallin korkeat ansiotulojen veroasteet näkyvät suurituloisen palkansaajan käytettävissä olevien tulojen laskuna. Suurituloisella käytettävissä olevat tulot laskevat vajaat 170 €/kk, eli noin 4 prosenttia.

Taulukko 8: Pienipalkkaisen henkilön tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	560	560
Palkkatulot	1 645	1 645	0
Verot	289	761	472
Yleinen asumistuki	111	28	-83
Toimeentulotuki	0	0	0
Käytettävissä olevat tulot	1 467	1 472	5

Taulukko 9: Keskituloisen henkilön tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	560	560
Palkkatulot	3 290	3 290	0
Verot	968	1 541	573
Käytettävissä olevat tulot	2 322	2 309	-13

Taulukko 10: Suurituloisen henkilön tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	560	560
Palkkatulot	6 580	6 580	0
Verot	2 566	3 294	728
Käytettävissä olevat tulot	4 014	3 846	-168

Korkeakouluopiskelija

Perustulomalli korvaa täysin opintorahan ja opintotuen asumislisän. Nettomääräisesti perustulo on vajaat 60 €/kk suurempi kuin nykyinen opintotuki. Jos laskennallinen toimeentulotuen tarve huomioidaan, opiskelijan käytettävissä olevat tulot eivät kuitenkaan muutu, koska perustulon tuoma 60 euron korotus leikkaantuu pois toimeentulotuessa.

Taulukko 11: Korkeakouluopiskelijan tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	560	560
Opintoraha*	300	0	-300
Verot	0	0	0
Opintotuen asumislisä	202	0	-202
Toimeentulotuki	141	83	-58
Käytettävissä olevat tulot	643	643	0

* Laskelmassa (korkeakoulu)opiskelija on aloittanut opintonsa ennen vuotta 2014 (opintotuen tasokorotus 1.8.2014). Opintoraha sidotaan indeksiin 1.8.2014: laskelmassa on käytetty vuonna 2014 voimassa olevien parametrien vuosikeskiarvoa.

Kotihoidontuella oleva

Kotihoidontuella oleva henkilö hyötyy perustulomallista merkittävästi. Vaikka perustulo korvaa hoitorahan ja hoitolisän täysin, perustulon taso on tukea merkittävästi suurempi. Koska pelkästä perustulosta ei makseta mallissa veroa, henkilön käytettävissä olevat tulot kasvavat lähes 240 €/kk eli yli 50 prosenttia.

Keskituloisen palkansaajapuolison käytettävissä olevat tulot laskevat perustulomallissa, kuitenkin merkittävästi vähemmän (-13 €/kk) kuin kotihoidontuella olevalla puolisoilla tulot nousevat. Esimerkkiperheen käytettävissä olevat tulot nousevat yhteensä 225 €/kk.

Jos puoliso olisi niin pienituloinen (1 430 €/kk), että perhe olisi oikeutettu täyteen hoitolisään, kasvaisivat kotitalouden käytettävissä olevat tulot silti lähes 130 €/kk.

Taulukko 12: Kotihoidontuella olevan kotitalouden tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Puoliso 1 (kotihoidontuki)			
Perustulo	0	560	560
Hoitoraha	341	0	-341
Hoitolisä	8	0	-8
Verot	26	0	-26
Lapsilisä	104	104	0
Käytettävissä olevat tulot	427	664	237
Puoliso 2 (palkansaaja)			
Perustulo	0	560	560
Palkkatulot	3 290	3 290	0
Verot	968	1 541	573
Käytettävissä olevat tulot	2 322	2 309	-13
Kotitalous yhteensä			
Perustulo	0	1 120	1 120
Ansiotulot yhteensä	3 639	3 290	-349
Verot	994	1 541	546
Lapsilisä	104	104	0
Käytettävissä olevat tulot	2 749	2 974	225

Vanhempainvapaalla oleva

Vanhempainvapaalla (tai vastaavasti sairausvakuutuksen päivärahaalla) olevan keskipalkkaisen henkilön käytettävissä olevat tulot laskevat vajaat 170 €/kk perustulomalliin siirryttäessä. Perustulomallissa ansiosidonnaiset etuudet säilyvät perustulon ylittävältä osalta, jolloin bruttomääräiset erot perustulossa ja päivärahoissa kumoavat toisensa. Koska keskimääräinen veroaste on esimerkkihenkilöllä korkeampi perustulomallissa kuin nykytilassa, samansuuruisesta tulosta maksettavat verot nousevat ja käytettävissä olevat tulot laskevat. Keskituloinen perhe ei ole yleisen asumistuen eikä toimeentulotuen piirissä, jonka vuoksi ne eivät vaikuta kotitalouden taloudelliseen asemaan. Keskipalkkaisen esimerkkiperheen käytettävissä olevat tulot laskevat yhteensä 180 €/kk.

Taulukko 13: Vanhempain-/sairausvakuutuksen päivärahaalla olevan kotitalouden tulonmuodostus, €/kk

	2014	Perustulo	Erotus
Puoliso 1 (päiväraha)			
Perustulo	0	560	560
Vanhempainpäiväraha*	2 144	1 584	-560
Verot	532	699	167
Lapsilisä	104	104	0
Käytettävissä olevat tulot	1 716	1 549	-167
Puoliso 2 (palkansaaja)			
Perustulo	0	560	560
Palkkatulot	3 290	3 290	0
Verot	968	1 541	573
Käytettävissä olevat tulot	2 322	2 309	-13
Kotitalous yhteensä			
Perustulo	0	1 120	1 120
Ansiotulot yhteensä	5 434	4 874	-560
Verot	1 500	2 240	740
Lapsilisät	104	104	0
Käytettävissä olevat tulot	4 038	3 858	-180

* Normaali (korottamaton) päiväraha. Päivärahan saaja oletetaan keskipalkkaiseksi (vakuutuspalkka 3 290 €/kk).

4 Perustulo ja työnteon kannustimet

Perustulomallien yhteydessä puhutaan usein työnteon kannustimista ja nykyisen vero- ja sosiaaliturvajärjestelmän kannustinloukuista, joiden vuoksi työllistyminen tai työnteon lisääminen ei aina ole taloudellisesti kannattavaa. Aikaisemmissa perustulomallinnuksissa (esim. Honkanen 2007, 2012) on keskusteltu perustuloon siirtymisen vaikutuksista työnteon kannustimiin, mutta yksityiskohtaisia kannustinlaskelmia mallien vaikutuksista ei kuitenkaan ole tätä ennen tehty. Tässä luvussa käsitellään perustulon kannustinvaikutuksia sekä esimerkkihenkilöiden että aineistopohjaisten simulointien avulla. Vaikka luvussa käsitellään sekä työllistymisen että työnteon lisäämisen kannustimia, on pääpaino kuitenkin työllistymisen kannustimissa.

Työnteon kannustinten mittaaminen

Työnteon taloudellisia kannustimia voidaan mitata (efektiivisten) marginaaliveroasteiden ja työllistymisveroasteiden avulla. Efektiivinen marginaaliveroaste liittyy työnteon lisäämisen kannustimiin ja se kertoo, kuinka suuri osa palkan kasvusta menee veroihin ja pienentyneisiin sosiaalietuuksiin. Työllistymisveroaste puolestaan liittyy nimensä mukaisesti työllistymisen kannustimiin ja se kertoo, kuinka suuri osa palkasta menee veroihin ja pienentyneisiin sosiaalietuuksiin työttömän siirtyessä töihin.

Kannustinloukut liittyvät tilanteisiin, joissa henkilön käytettävissä olevat tulot kasvavat vain hyvin vähän tai eivät ollenkaan työllistymisen tai työnteon lisäämisen myötä. Työttömyysloukuksi on määritelty tilanne, jossa henkilön työllistymisveroaste on yli 80 % (esim. Kärkkäinen 2011, Kotamäki 2014). Tuloloukuksi on puolestaan määritelty tilanne, jossa efektiivinen marginaaliveroaste on yli 70 % (Laitila & Viitamäki 2009). Taloudellisten kannustinloukkujen lisäksi monesti puhutaan byrokraloukuista, jolla tarkoitetaan työttömyydestä (osa-aika)työhön siirtymiseen liittyvää byrokratiaa. Byrokraloukut eivät liity pelkästään työttömyyden ja palkkatyön väliseen siirtymiseen, vaan myös muihin siirtymiin esim. yrittäjyyden, opiskelun, työttömyyden ja palkkatyön välillä.

4.1 Perustulon vaikutus työnteon kannustimiin esimerkkihenkilöillä

Seuraavat laskelmat on tehty samojen esimerkkihenkilöiden avulla, joiden tulonmuodostusta tarkasteltiin luvussa 3.4. Työnteon kannustimia tarkastellaan työmarkkinatukea saavan työttömän, ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan työttömän ja kotihoidontukea saavan näkökulmasta.

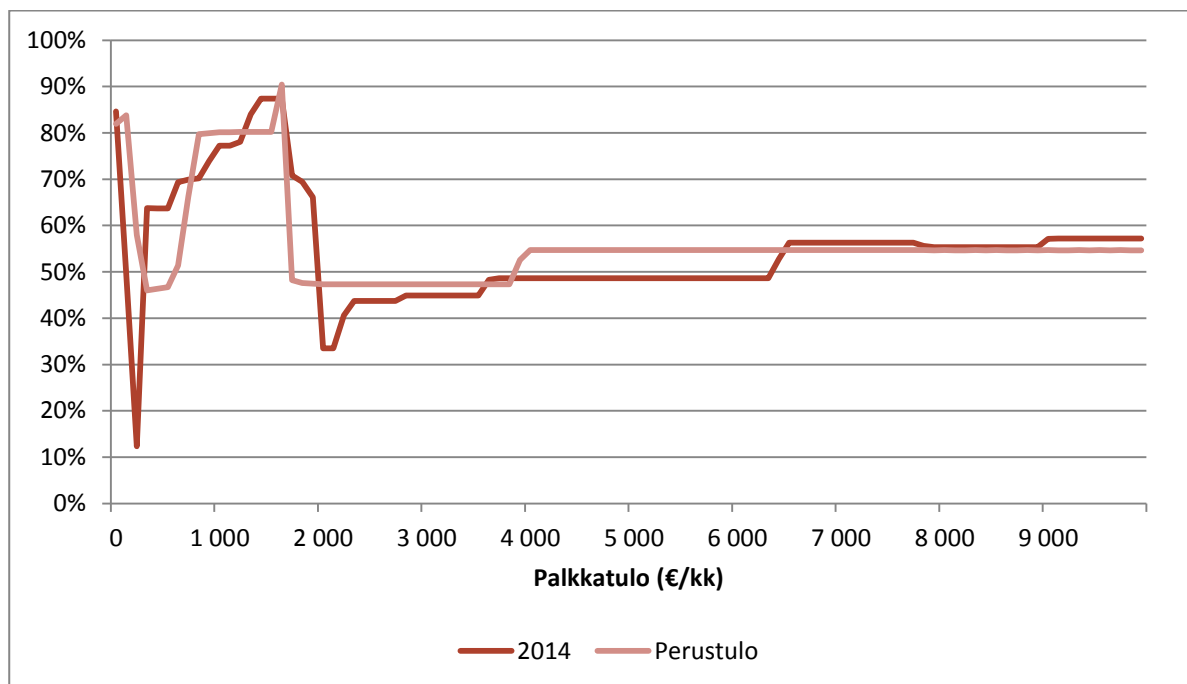
Peruspäiväraha / palkansaaja

Kuviossa 6 esitettiin soviteltua peruspäivärahaa saavan työttömän käytettävissä olevat tulot eri palkkatasoilla. Näiden tulojen perusteella on kuvioon 8 piirretty kyseisen henkilön efektiivinen marginaaliveroaste eri tulotasoilla, kun palkan oletetaan nousevan sadalla eurolla kuukaudessa. Kuviossa palkan on oletettu olevan ns. soviteltua palkkaa. Noin 2 000 euron tuloista eteenpäin, kun henkilö ei enää saa mitään tulosidonnaista sosiaalietuutta, efektiivinen marginaaliveroaste vastaa palkansaajan marginaaliveroastetta, jossa on huomioitu myös lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut.

Sosiaalivakuutusmaksujen takia palkansaajien efektiivinen marginaaliveroaste on hieman suurempi kuin perustulomallin tuloeroasteet (42 % / 50 %). Kuvioista nähdään, että efektiiviset marginaaliveroasteet ovat suurimmillaan pienillä palkkatasoilla, joilla sosiaaliturva pienenee palkan kasvaessa. Asumistuen ja toimeentulotuen vähentyminen tulojen kasvaessa nostaa efektiivisiä marginaaliveroasteita sekä nykyjärjestelmässä että perustulomallissa.

Perustuloon siirtymisellä ei näyttäisi olevan merkittävää vaikutusta esimerkkihenkilön työnteon lisäämisen kannustimiin. Palkansaajilla perustulomallin veroasteet ovat pääosin nykyjärjestelmää korkeampia n. 6500 kuukausituloille asti, jonka jälkeen marginaaliveroaste on hieman nykyjärjestelmää matalampi.

Kuvio 8: Efektiivinen marginaaliveroaste peruspäivärahaa saavalle / palkansaajalle eri palkkatasoilla

Taulukossa 14 on kuvattu, kuinka yksinasuvan työmarkkinatukea saavan esimerkkihenkilön tulot muuttuvat hänen työllistyessään täysipäiväisesti 1 645 euron kuukausipalkalle. Perustulossa ei tapahdu työllistymisen yhteydessä muutosta toisin kuin nykyjärjestelmän työttömyyspäivärahoissa. Toisaalta taas perustulomallissa verot kasvavat työllistymisen yhteydessä nykyjärjestelmää enemmän. Käytettävissä olevat tulot kasvavat molemmissa malleissa työllistymisen myötä suunnilleen yhtä paljon. Perustulomallissa käytettävissä olevat tulot kasvavat 1 645 euron kuukausipalkalle työllistyttyäessä 488 eurolla kuukaudessa. Siten työllistymisveroaste tälle palkkatasolle on 70,3 % (=1- 488 €/1645 €). Tämä on hieman pienempi kuin nykyjärjestelmän työllistymisveroaste (70,6 %).

Taulukko 14: Työmarkkinatukea saavan työllistymisveroaste: palkka 1 645 €/kk

	Työllistymisen aiheuttama muutos (€/kk)		
	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	0	0
Työttömyyspäivärahat	-702	0	702
Palkkatulot	1 645	1 645	0
Verot	169	761	592
Yleinen asumistuki	-206	-289	-83
Toimeentulotuki	-86	-107	-21
Käytettävissä olevat tulot	483	488	5
Työllistymisveroaste	70,6 %	70,3 %	-0,3 %

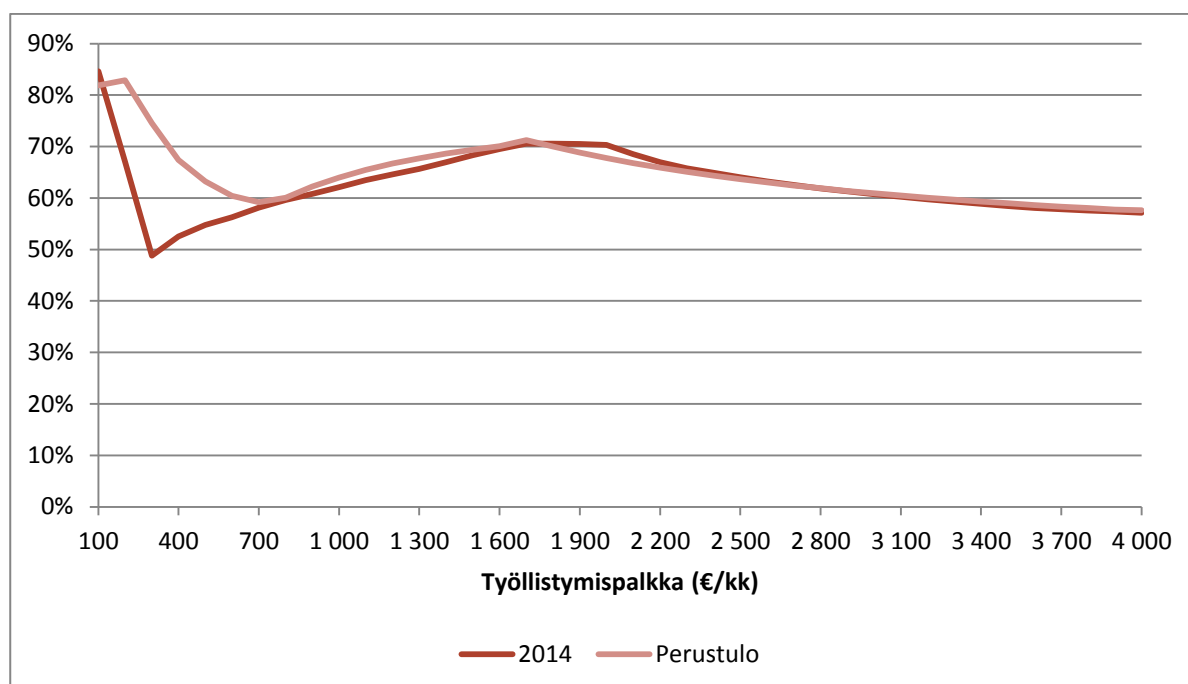
Työllistymisveroasteen taso riippuu paljon siitä, mille tulotasolle työtön työllistyy. Taulukossa 15 on kuvattu, kuinka työmarkkinatukea saavan tulot muuttuvat, kun hän vastaanottaa sovitellun osa-aikatyön, jonka kuukausipalkka on 300 €/kk. Perustulo ei tässäkään tapauksessa muutu työllistymisen yhteydessä. Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosan takia myöskään työttömyyspäivärahat ja asumistuki eivät vähene pienille palkkatuloille työllistyttyäessä. Tässä on syytä huomioida, että asumistuen suojaosuuden on tarkoitus tulla voimaan vasta 2015, mutta näissä laskelmissa kyseinen lainsäädäntö on huomioitu sekä ”nykyisessä” lainsäädännössä että perustulomallissa. Perustulomallissa asumistuen suojaosuutta kasvatetaan 300 eurosta 600 euroon kuukaudessa. Työttömyysturvan ja asumistuen suojaosuudet parantavat pienipalkkaisten töiden vastaanottamisen kannustimia merkittävästi ja nykyjärjestelmän työllistymisveroaste 300 euron sovitellulle kuukausipalkalle on 48,7 %. Perustulomallissa pienipalkkaisen työntekijän veroaste on nykyjärjestelmää korkeampi, mikä selittää suurimmaksi osaksi sen, miksi työllistymisveroaste 300 euron kuukausipalkalle on perustulomallissa 74,3 % eli yli 25 %-yksikköä korkeampi kuin nykyjärjestelmässä.

Taulukko 15: Työmarkkinatukea saavan työllistymisveroaste: palkka 300 €/kk

	Työllistymisen aiheuttama muutos (€/kk)		
	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	0	0
Työttömyyspäivärahat	0	0	0
Palkkatulot	300	300	0
Verot	61	116	55
Yleinen asumistuki	0	0	0
Toimeentulotuki	-86	-107	-21
Käytettävissä olevat tulot	154	77	-77
Työllistymisveroaste	48,7 %	74,3 %	25,7 %

Kuvioon 9 on piirretty työmarkkinatukea saavan esimerkkihenkilön työllistymisveroasteita eri palkkatasoille työllistyttäessä. Kuviosta huomaa, että perustulomalliin siirtyminen heikentää pienipalkkaisen työn vastaanottamisen kannustimia, mutta suuremmilla palkkatasoilla kokopäivätyöhön työllistyttäessä työntöön kannustimet ovat suunnilleen nykyjärjestelmän kanssa samalla tasolla. Nykyjärjestelmässä merkittävät kannustintekijät pienipalkkaisille töille ovat asumistuen ja työttömyyspäivärahojen suojaosuudet. Toimeentulotuki aiheuttaa kannustinloukkuja sekä nykyjärjestelmässä että perustulomallissa. Sen takia tulokset ovat hyvin herkkiä mm. esimerkkihenkilön asumiskustannuksille. Suuremmilla asumiskustannuksilla toimeentulotuen väheneminen palkkatulojen noustessa ulottuisi korkeammille palkkatasoille, jonka vuoksi henkilö olisi työttömyysloukussa pienillä palkkatasoilla sekä nykyjärjestelmässä että perustulomallissa.

Kuvio 9: Työmarkkinatukea saavan työllistymisveroaste eri palkkatasoille työllistyttäessä

Ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saaja

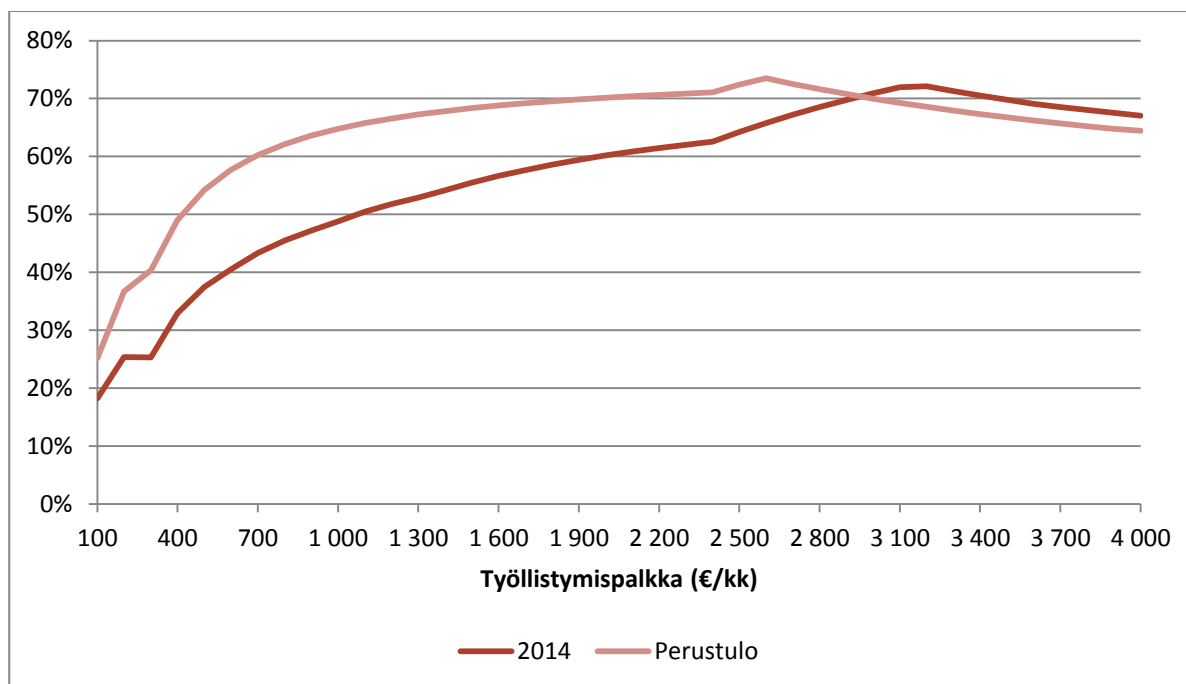
Taulukossa 16 kuvataan, kuinka ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan työttömän tulot muuttuisivat, jos vastaanottaisi työn samalla palkkatasolla, josta hän jäi työttömäksi (3 290 €/kk). Tässä tapauksessa ansiosidonnainen työttömyysturvaosuus poistuu sekä nykyjärjestelmässä että perustulomallissa. Verot kasvavat tässäkin tapauksessa perustulomallissa nykyjärjestelmää enemmän. Kokonaisuudessaan käytettävissä olevat tulot kasvavat perustulomallissa nykyjärjestelmää enemmän työllistymisen yhteydessä ja työllistymisveroaste on siksi nykyjärjestelmää pienempi.

On syytä huomioida, mistä muutos työllistymisen kannustimissa johtuu. Ero syntyy siitä, että ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan käytettävissä olevat tulot pienenevät perustuloon siirtymisen myötä enemmän kuin keskipalkkaisen työntekijän tulot. Työnteon kannustimet paranevat määrätelmällisesti aina silloin, kun sosiaaliturvan taso heikkenee. Tässä tapauksessa työnteon kannustimet eivät siis parane siksi, että palkansaajan tulot nousisivat, vaan siksi että ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan työttömän tulot laskevat.

Taulukko 16: Ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan työllistymisveroaste: palkka 3290 €/kk

	Työllistymisen aiheuttama muutos (€/kk)		
	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	0	0
Työttömyyspäivärahat	-1 806	-1 246	560
Palkkatulot	3 290	3 290	0
Verot	543	991	448
Käytettävissä olevat tulot	941	1 053	112
Työllistymisveroaste	71,4 %	68,0 %	-3,4 %

Kuviossa 10 on piirretty ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan esimerkkihenkilön työllistymisveroasteet eri palkkatasoille työllistyttäessä. Kuvioista nähdään, että pienillä palkkatasoilla työllistymisveroasteet ovat melko matalia sekä nykyjärjestelmässä että perustulomallissa. Tämä johtuu siitä, että ansiosidonnaista työttömyysturvaa saava hyötyy työttömyysturvan suojaosuudesta molemmissa malleissa. Työllistymisveroasteet ovat perustulomallissa nykyjärjestelmää korkeampia n. 3000 euron kuukausituloille asti, jonka jälkeen työllistymisveroasteet ovat hieman nykyjärjestelmää matalampia.

Kuvio 10: Ansiosidonnaista työttömyysturvaa saavan työllistymisveroaste eri palkkatasoille työllistyttäessä

Kotihoidontuen saaja

Taulukossa 17 on kuvattu kotihoidontuella olevan puolison työllistymisen kannustimia hänen työllistyessään 1 645 euron kuukausipalkalle. Kotitalous on sama kuin taulukossa 12. Lapsiperheen tapauksessa työntekijän kannustimissa tulee huomioida myös päivähoitomaksut, jotka on tässä tapauksessa laskettu vuoden 2014 keskiarvona. Kokonaisuudessaan kotihoidontukea saavan työllistymisveroasteet ovat pienempiä kuin työttömien työllistymisveroasteet. Kannustimet ovat kuitenkin heikommalla tasolla niillä henkilöillä, jotka saavat kotihoidontuen kuntalisää. Perustuloon siirtyminen heikentää kotihoidontuella olevien työllistymisen kannustimia. Tämä johtuu siitä, että kotihoidontuella olevat hyötyvät perustuloon siirtymisestä enemmän kuin pienipalkkaiset työntekijät.

Taulukko 17: Kotihoidontukea saavan työllistymisveroaste: palkka 1 645 €/kk

	Työllistymisen aiheuttama muutos (€/kk)		
	2014	Perustulo	Erotus
Perustulo	0	0	0
Kotihoidontuki	-349	0	349
Palkka	1 645	1 645	0
Verot	262	761	499
Päivähoitomaksu	272	272	0
Käytettävissä olevat tulot	762	612	-150
Työllistymisveroaste	53,7 %	62,8 %	9,1 %

4.2 Perustulon vaikutus keskimääräisiin työllistymisveroasteisiin

Kuten luvun 4.2 esimerkeistä voi huomata, työllistymisveroasteet riippuvat hyvin paljon henkilöstä ja työllistymispalkasta. Pelkkien esimerkkihenkilöiden avulla onkin vaikea antaa kokonaiskuvaa siitä, kuinka perustulo vaikuttaisi työllistymisen kannustimiin keskimääräisellä työttömällä. Tämän takia työllistymisveroasteita on tutkittu myös aineistopohjaisesti poimimalla mikrosimulointiaineistosta työttömät henkilöt ja laskelmalla heidän työllistymisveroasteensa estimoidulle palkalle työllistyttäessä.

Tässä luvussa käytetty aineisto ja menetelmä ovat samoja kuin tuoreessa tutkimuksessa (Kotamäki 2014), jossa selvitettiin kuinka työttömyysturvan ja asumistuen suojaosuudet vaikuttavat työllistymisen kannustimiin ja työllisyyteen. Samaa menetelmää on käytetty myös aikaisemmissa suomalaisissa kannustintutkimuksissa (esim. Honkanen et al. 2007, Hakola-Uusitalo et al. 2007, Kärkkäinen 2011).

Menetelmä

Seuraavissa laskelmissa keskitytään ainoastaan työttömien työllistymisveroasteisiin, eli esim. kotihoidontuella olevat eivät sisälly tähän tarkasteluun. Aineistosta on poimittu kaikki ne henkilöt, jotka ovat saaneet vuoden aikana työttömyysetuutta. Nämä henkilöt on ensin muutettu kokonaan työttömiksi ja laskettu heidän käytettävissä olevat tulonsa työttöminä. Henkilöille on aineiston perustella estimoitu todennäköinen työllistymispalkka ja tämän jälkeen heidät on muutettu kokopäivätyöllisiksi koko vuoden ajaksi ja laskettu käytettävissä olevat tulot tässä tapauksessa. Kolmannessa tapauksessa henkilöiden on oletettu olevan puolipäivätyössä, jolloin heidän palkkansa on puolet kokopäivätyön kuukausipalkasta ja palkan on oletettu olevan työttömyysturvassa soviteltua palkka. Näiden kolmen tapauksen käytettävissä olevia tuloja vertailemalla saadaan laskettua, kuinka paljon henkilön käytettävissä olevat tulot kasvavat työllistymisen yhteydessä. Kun tämä tieto yhdistetään estimoituun työllistymispalkkaan, saadaan laskettua työllistymisveroasteet puolipäivätyöhön ja kokopäivätyöhön työllistyttäessä. Tarkempi kuvaus käytettävästä menetelmästä löytyy aikaisemmista tutkimuksista (esim. Kotamäki 2014, s. 12–14).

Tulokset

Taulukkoon 18 on koottu keskimääräiset työllistymisveroasteet nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa eri työllistymisvaihtoehdoissa. Kuten Kotamäki (2014) estimoi, työttömyysturvan ja asumistuen suojaosat parantavat merkittävästi osa-aikatyön vastaanottamisen kannustimia. Kun työllistymisveroaste puolipäivätyöhön työllistyttäessä oli n. 66 % vuonna 2013, on se noin 6 prosenttiyksikköä pienempi vuoden 2014 lainsäädännöllä, jossa on huomioitu vuoden 2015 asumistukimuutokset (mm. asumistuen suojaosa). Puolipäivätyön työllistymisveroaste on nykyjärjestelmässä itse asiassa jo pienempi kuin kokopäivätyön työllistymisveroaste. Suojaosat ovat kuitenkin heikentäneet kannustimia siirtyä puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön, jossa keskimääräinen työllistymisveroaste on kasvanut n. 6 prosenttiyksiköllä.

Perustuloon siirtyminen pienentää keskimääräisiä työllistymisveroasteita kokopäivätyöhön työllistyttäessä n. 2 prosenttiyksiköllä. Puolipäivätyöhön työllistymisen kannustimia perustuloon siirtyminen puolestaan heikentää keskimääräisen työllistymisveroasteen kasvaessa n. 4 prosenttiyksiköllä. Kannustimet siirtyä puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön puolestaan paranevat merkittävästi perustulomallissa. Tarkempaa tietoa työllistymisveroasteiden jakautumisesta nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa löytyy liitteestä B.

Taulukko 18: Keskimääräiset työllistymisveroasteet nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa

	2014	Perustulo	Erotus
Työtön → kokopäivätyö	62,5 %	60,5 %	-2,0 %
Työtön → puolipäivätyö	59,8 %	64,0 %	4,1 %
Puolipäivätyö → kokopäivätyö	65,2 %	57,1 %	-8,1 %

Taulukko 19 auttaa selittämään, mistä työllistymisveroasteiden muutos johtuu. Taulukkoon on laskettu keskimääräiset käytettävissä olevat tulot otoksen työttömille kolmessa eri vaihtoehdossa (työtön, puolipäivätyössä, kokopäivätyössä). Tuloksista voidaan nähdä, että perustulomalliin siirtyminen keskimäärin pienentää käytettävissä olevia tuloja työttömillä ja soviteltua puolipäivätyötä tekevilla ja pitää kokopäivätyötä tekevien tulot lähes ennallaan. On syytä huomioida, että kyseessä on työllistymisveroasteiden laskentaan valikoitu otos koko aineistosta, jonka takia taulukon perusteella ei voi tehdä johtopäätöksiä esimerkiksi kaikkien kokopäivätyötä tekevien tulojen muutoksista.

Perustulo pienentää työllistymisveroastetta kokopäivätyöhön siirryttäessä, koska perustulo pienentää työttömän käytettävissä olevia tuloja, mutta pitää kokopäivätyötä tekevien tulot ennallaan. Koska puolipäivätyötä tekevien tulot pienentyvät perustuloon siirryttäessä työttömän tuloja enemmän, heikentyvät kannustimet työllistyä puolipäivätyöhön. Kannustimet siirtyä puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön paranevat merkittävästi, koska puolipäivätyötä tekevien tulot laskevat huomattavasti ja kokopäivätyötä tekevien tulot pysyvät ennallaan.

Taulukko 19: Käytettävissä olevat tulojen keskiarvo (€/vuosi) nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa

	2014	Perustulo	Erotus
Työtön	12 360 €	11 802 €	-558 €
Puolipäivätyö	18 790 €	17 575 €	-1 216 €
Kokopäivätyö	24 606 €	24 620 €	14 €

Taulukosta 20 löytyy työttömyysloukussa olevien työttömien osuus kaikista työttömistä nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa. Työttömyysloukuksi on määritelty tilanne, jossa työllistymisveroaste on yli 80 %. Tulokset ovat samansuuntaisia kuin keskimääräisissä työllistymisveroasteissa. Perustuloon siirtyminen vähentää työttömyysloukkuja kokopäivätyöhön työllistyttäessä, mutta lisää niitä puolipäivätyöhön työllistyttäessä. Puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön siirryttäessä perustulomalliin siirtyminen vähentää huomattavasti työttömyysloukkuja.

Taulukko 20: Työttömyysloukussa olevien osuus nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa

	2014	Perustulo	Erotus
Työtön → kokopäivätyö	6,5 %	3,4 %	-3,0 %
Työtön → puolipäivätyö	3,6 %	8,6 %	5,0 %
Puolipäivätyö → kokopäivätyö	23,6 %	6,7 %	-16,9 %

Huomioita tuloksista

Se, mille palkkatasolle työttömien oletetaan työllistyvän, vaikuttaa huomattavasti siihen, mikä on estimoitu työllistymisveroaste. Näissä laskelmissa on käytetty samoja palkkaestimaatteja kuin Kotamäen (2014) tutkimuksessa, jossa keskimääräinen työllistymispalkka on n. 2 620 €/kk. Kuten Kotamäki tutkimuksessaan mainitsee, estimoidut työllistymispalkat ovat todennäköisesti liian suuria, koska estimoinnissa ei ole huomioitu sitä, että työttömät työllistyvät keskimäärin pienemmille palkoille kuin työlliset. Liian suuret työllistymispalkat voivat vaikuttaa myös perustulomallin estimoituihin vaikutuksiin, koska esimerkklaskelmissa huomattiin että pääsääntöisesti perustulo heikentää työllistymisen kannustimia pienillä palkkatasoilla ja parantaa tai pitää kannustimet ennallaan suuremmilla palkkatasoilla.

Aineistolaskelmien tulokset ovat samansuuntaisia esimerkklaskelmien kanssa; perustulomalliin siirtyminen keskimäärin parantaa työnteon kannustimia kokopäivätyöhön työllistyttäessä ja heikentää niitä puolipäivätyöhön työllistyttäessä. Työllistymisveroasteet muuttuvat, kun työttömien ja soviteltua puolipäivätyötä tekevien tulot laskevat perustuloon siirryttäessä, mutta kokopäivätyötä tekevien tulot pysyvät ennallaan.

4.3 Vaihtoehtoja työnteon kannustinten parantamiseksi perustulomallissa

Esimerkki- ja aineistolaskelmien perusteella perustuloon siirtyminen heikentäisi osa-aikaisen ja pienipalkkaisen työn vastaanottamisen kannustimia. Työnteon kannustimet heikkenevät, koska perustuloon siirtyminen pienentäisi pienipalkkaista osa-aikatyötä tekevien käytettävissä olevia tuloja. Syitä tulojen pienentymiseen ovat nykyjärjestelmän työttömyysturvan suojaosuus, asumistuen bruttosovitus ja perustulojärjestelmän korkea marginaaliveroaste, jonka takia nettopalkkatulot kasvavat perustulomallissa nykyjärjestelmää hitaammin.

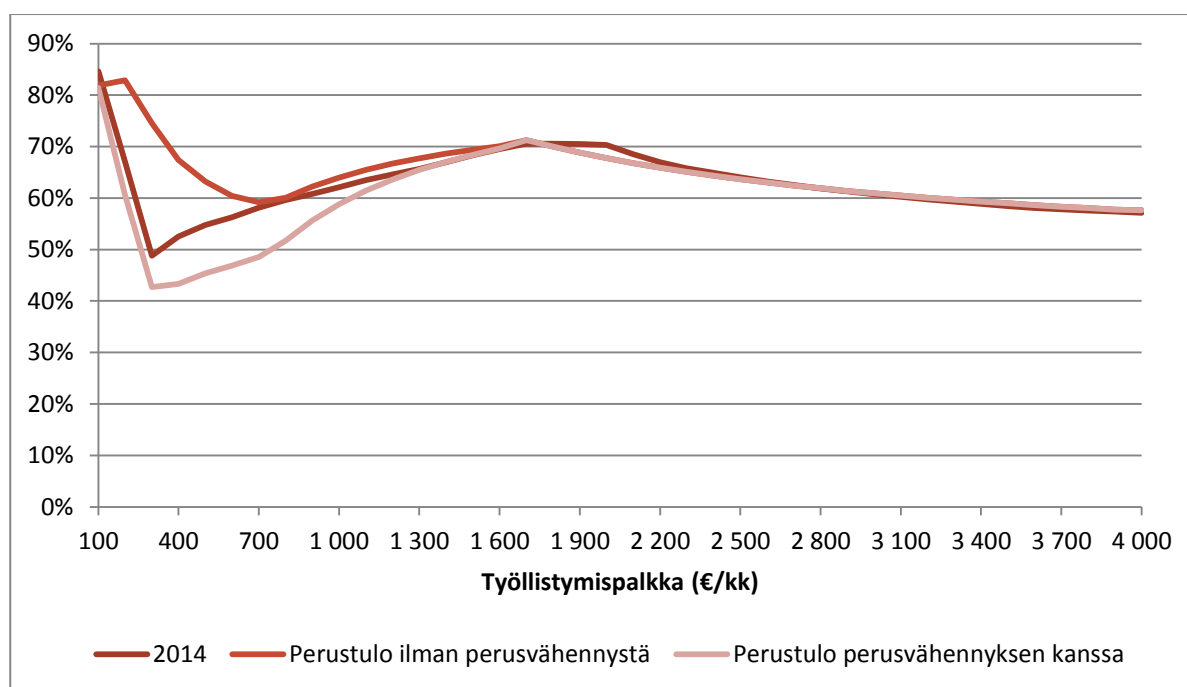
Työnteon kannustimia voitaisiin parantaa pienipalkkaisen työn verotusta keventämällä. Tämä voitaisiin toteuttaa usealla eri tavalla, joista kaikilla on omat vahvuutensa ja heikkoutensa. Yksi keino olisi kasvattaa verojärjestelmän progressiota lisäämällä perustulomallin verojärjestelmään yksi matala veroporras pienille ansiotuloille. Toinen vaihtoehto olisi vapauttaa pienet ansiotulot kokonaan tuloverotuksesta nostamalla tuloveroasteikon alarajaa. Näiden molempien vaihtoehtojen heikkous on niiden suuri kustannus. Progressiivisessa verojärjestelmässä tuloveroasteikon alapäähän tehdyistä muutoksista hyötyvät myös keski- ja suurituloiset, jonka vuoksi pienetkin muutokset veroasteisiin voivat johtaa suuriin muutoksiin verotuloissa. Lisäksi tuloveroasteikkoon tehtävät muutokset kohdistuvat työtulojen lisäksi myös ansiosidonnaisia sosiaalietuuksia saaville.

Verotuotot pienentyisivät vähemmän, jos veronalennus kohdistettaisiin ainoastaan pieniä työtuloja saaville. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi rakentamalla pienille työtuloille oma verovähennys. Alla on esitelty yksi esimerkki, jossa perustulomallissa säilytetään nykyinen perusvähennys sillä erotuksella, että vähennys koskisi ainoastaan työtuloja. Perusvähennys pienenee työtulojen noustessa ja perustulomallissa perusvähennystä ei saisi enää n. 1700 euron kuukausituloilla. Toinen verovähennysvaihtoehto olisi säilyttää nykyisen verojärjestelmän työtulovähennys ja kohdistaa se nykyistä tarkemmin pienituloisille palkansaajille. Pienituloisille työntekijöille kohdistetun verovähennyksen heikkous on se, että vähennyksen pienentyminen tulojen noustessa kasvattaa efektiivisiä marginaaliveroasteita ja heikentää kannustimia siirtyä osa-aikatyöstä kokopäivätyöhön. Esimerkiksi työtulojen perusvähennys kasvattaisi efektiivisiä marginaaliveroasteita 400–1600 euron kuukausituloilla n. 7,5 prosenttiyksiköllä. Efektiivinen marginaaliveroaste olisi työmarkkinatukea saavalla esimerkkihenkilöllä perusvähennyksen kanssa n. 87,5 % kyseisellä tulovälillä, kun se on perustulomallissa n. 80 % ilman perusvähennystä.

Perusvähennyksen vaikutus työnteon kannustimiin

Alla on esitelty, kuinka työtuloille kohdistetun perusvähennyksen sisällyttäminen perustulomalliin vaikuttaisi työllistymisen kannustimiin. Perusvähennyksen sisällyttäminen perustulomalliin vähentäisi verotuloja n. 420 milj. eurolla, joten sen rahoittamiseksi olisi esimerkiksi nostettava perustulomallin molempia veroasteita 0,5 prosenttiyksiköllä. Alla olevissa laskelmissa perustulomalliin ei ole tehty mitään muutoksia perusvähennyksen rahoittamiseksi, jonka vuoksi malli ei ole tasapainossa. Siten tulokset saattavat muuttua siitä riippuen, miten perusvähennys rahoitettaisiin.

Kuviossa 11 on piirretty työmarkkinatukea saavan esimerkkityöttömän työllistymisveroasteet nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa perusvähennyksen kanssa ja ilman. Kuvioista voidaan nähdä, että n. 1 600 euroa suuremmilla kuukausipalkoilla perusvähennys ei vaikuta työllistymisveroasteisiin. Pienemmillä työllistymispalkoilla vaikutus on kuitenkin merkittävä ja perusvähennyksen myötä perustulomallin työllistymisveroasteet olisivat pienillä tulotasolla nykyjärjestelmää matalammat.

Kuvio 11: Työmarkkinatukea saavan työllistymisveroaste eri palkkatasoille työllistyttäessä

Taulukkoon 21 on koottu keskimääräiset työllistymisveroasteet perustulomallista perusvähennyksen kanssa ja ilman. Tuloksista nähdään, että perusvähennys parantaa puolipäivätyön vastaanottamisen kannustimia, mutta heikentää kannustimia siirtyä puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön. Työllistymisveroasteet puolipäivätyöhön ovat perustulomallissa perusvähennyksen jälkeenkin hieman korkeammat kuin nykyjärjestelmässä.

Taulukko 21: Perusvähennyksen vaikutus työllistymisveroasteisiin

	Perustulo ilman perusvähennystä	Perustulo perusvähennyksen kanssa	Erotus
Työtön → kokopäivätyö	60,5 %	60,5 %	-0,1 %
Työtön → puolipäivätyö	64,0 %	61,7 %	-2,3 %
Puolipäivätyö → kokopäivätyö	57,1 %	59,3 %	2,2 %

5 Yhteenveto

Tässä muistiossa on esitelty yhden perustulomallin yksityiskohdat ja selvitetty kyseisen mallin vaikutuksia julkiseen talouteen, tuloeroihin, kotitalouksien tulonmuodostukseen ja työnteon kannustimiin. Muistion tarkoituksena on ollut antaa mahdollisimman kattava kuva tutkittavasta perustulomallista ja sen vaikutuksista.

Laskelmien perusteella perustulomalli tasaisi tuloeroja ja pitäisi keskituloisen palkansaajan tulot suunnilleen ennallaan. Perustulo vähentäisi toimeentulotukimenoja, mutta ei korvaisi toimeentulotukea kokonaan. Yleisen asumistuen säästöt olisivat toimeentulotukisäästöjä pienemmät. Perustulon rahoittamiseksi mallissa kerätään verotuloja n. 15 miljardia euroa nykyjärjestelmää enemmän. Perustulosta hyötyisivät eniten henkilöt, joilla ei ole ansiotuloja ja jotka eivät saa perustulon korvaamia sosiaalietuuksia. Tämän vuoksi suurimpiin voittajaryhmiin kuuluvat mm. vanhempiensa kanssa asuvat nuoret, tulottomat puoliset ja pelkkiä pääomatuloja saavat. Myös opiskelijat ja kotihoidontukea saavat kuuluvat perustulomallin voittajiin. Perustuloon siirryttäessä häviäisivät mm. suurituloiset palkansaajat, joiden verotus kiristyisi perustuloa enemmän. Myös ansiosidonnaisia sosiaalietuuksia (työttömyyspäiväraha, vanhempainpäiväraha) saavien verotus kiristyisi ja heidän käytettävissä olevat tulonsa laskisivat perustulon myötä.

Työnteon kannustinten näkökulmasta perustulo on sekä parannus että heikennys. Vaikka nimellinen marginaaliveroaste on perustulomallissa pienillä tulotasoilla nykyjärjestelmää korkeampi, ei mallien välillä ole suurta eroa, kun otetaan huomioon sosiaaliturvan pienentyminen työtulojen kasvaessa. Toimeentulotuen ja asumistuen väheneminen tulojen noustessa aiheuttaisi tuloloukkuja myös perustulomallissa. Perustulo parantaisi työllistymisen kannustimia kokopäivätyöhön työllistyttäessä, mutta työllistymisen kannustimet heikentyisivät pienipalkkaiseen osa-aikatyöhön työllistyttäessä. Tämä johtuu siitä, että perustulo pienentää sekä työttömien että puolipäivätyötä tekevien keskimääräisiä käytettävissä olevia tuloja, mutta puolipäivätyötä tekevien tulot pienenisivät työttömiä enemmän.

Tulokset riippuvat hyvin paljon perustulomallin yksityiskohdista ja esimerkiksi pienipalkkaisen työnteon kannustimia voitaisiin perustulomallissa parantaa keventämällä pienten työtulojen verotusta. Kaikki tasapainoiset reformit heikentäisivät samalla kuitenkin jonkin toisen ryhmän asemaa ja pienten työtulojen verotuksen keventäminen heikentäisi puolestaan kannustimia siirtyä osa-aikatyöstä kokopäivätyöhön.

Laskelmien toteutuksessa käytetty staattinen mikrosimulointimalli soveltuu hyvin laajojen vero- ja sosiaaliturvareformien tutkimiseen, mutta on kuitenkin syytä huomioida kyseisen mallin ja tämän analyysin rajoitteet. Laskelmat ovat staattisia, eli niissä ei huomioida perustulon mahdollisia vaikutuksia ihmisten käyttäytymiseen. Vaikutuksia työn tarjontaan voidaan jossain määrin arvioida työnteon kannustinten muutosten perusteella ja esim. VATT (2013) ja Kotamäki (2014) ovat estimoineet vero- ja sosiaaliturvareformien työllisyysvaikutuksia työllistymisveroasteiden muutosten avulla.

Vero- ja sosiaaliturvamuutoksilla on kuitenkin työn tarjonnan lisäksi myös paljon laajempia vaikutuksia talouteen. Laajat reformit vaikuttavat mm. kotitalouksien kulutukseen, hintatasoon, investointeihin ja sitä kautta talouden rakenteeseen. VATT-työryhmä (2013) selvitti työn tarjontavaikutusten lisäksi myös näitä ns. yleisen tasapainon vaikutuksia tarkastellessaan vuoden 2012 vero- ja sosiaaliturvareformien vaikutuksia. Saksassa on puolestaan selvitetty perustulon vaikutuksia yleisen tasapainon mallin avulla (Colombo et al. 2008).

Taloudellisten vaikutusten lisäksi perustulolla olisi monia ei-rahallisia vaikutuksia, joita ei simuloinneissa kyetä huomioimaan. Esimerkiksi työnteon kannustinten suhteen perustulo vähentäisi byrokraatialoukkuja siinä määrin kun se poistaisi nykyjärjestelmän byrokratiaa ja helpottaisi siirtymistä eri "statusten" välillä. Byrokratiaa jäisi malliin toki edelleenkin etenkin ansiosidonnaista sosiaaliturvaa ja asumis-/toimeentulotukea saaville. Perustulon käyttöönotto voisi vähentää myös sosiaaliturvan hakemiseen liittyvää leimautumista ja sosiaaliturvan alikäyttöä. Näitä ei-rahallisia vaikutuksia on hankala etukäteen mallintaa ja todellisia käyttäytymisvaikutuksia voidaankin parhaiten tutkia hyvin toteutetun kokeellisen tutkimusasetelman avulla.

6 Lähteet

- Colombo, G., Schnabel, R., Schubert, S.** (2008). *Basic Income Reform in Germany: A Microsimulation-AGE Analysis*. mimeo: <http://www.aiel.it/Old/bacheca/BRESCIA/papers/colombo.pdf>
- Hakola-Uusitalo, T., Honkanen, P., Jäntti, M., Mattsson, A., Pirttilä, J. ja Tuovinen, M.** (2007). *Miten työnteke saadaan kannattamaan? Laskelmia sosiaaliturvan ja verotuksen muutosten vaikutuksista työllisyyteen ja tulonjakoon*. Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 235.
- Honkanen, P., Jäntti, M. ja Pirttilä, J.** (2007) *Työn tarjonnan kannustimet Suomessa 1995-2003*. Teoksessa Sinko, P., Vihriälä, V. (toim.) *Rekrytointiongelmät, työvoiman tarjonta ja liikkuvuus*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 5/2007. 299-368.
- Honkanen, P.** (2007). *Perustulo simulaatioharjoituksena*. Teoksessa Honkanen P., Soininvaara, O. Yli-Kahri V. (toim.) *Perustulo. Kohti toimivaa perusturvaa*. Vihreä Sivistysliitto. Helsinki.
- Honkanen, P.** (2012). *Perustulon rahoitus ja veromallit*. Teoksessa Perkiö, J, Suopanki, O. (toim.): *Perustulon aika*. Into kustannus.
- Honkanen, P., Tervola, J.** (2014). *Vero- ja tulonsiirtojärjestelmän vaikutus tulonjakoon Suomessa 1995-2013*. Yhteiskuntapolitiikka 79/2014.
- Kotamäki, M.** (2014). *Työllistymisveroasteet Suomessa. Sovellutuksena suojaosuuksien työllisyysvaikutukset*. Valtiovarainministeriö, Keskustelualoite1/2014.
- Kärkkäinen, O.** (2011). *Työn vastaanottamisen kannustimet Suomessa*. Palkansaajien tutkimuslaitos, Työpapereita 266.
- Laitila, J., Viitamäki, H.** (2009). *Työnteon taloudelliset kannustimet*. Teoksessa Eerola, E., Kari, S., Pehkonen, J. (toim.): *Verotuksen ja sosiaaliturvan uudistaminen – miksi ja mihin suuntaan?* VATT julkaisut 54.
- Lehtelä, K-M., Moisio, P., Mukkila, S.** (2014). *Vuoden 2014 talousarvion vaikutukset perusturvaan*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Työpapereita 9/2014.
- VATT** (2013). *Verotuksen ja sosiaaliturvan työllisyysvaikutukset - Vuoden 2012 muutosten arviointia*. VATT muistiot 28.

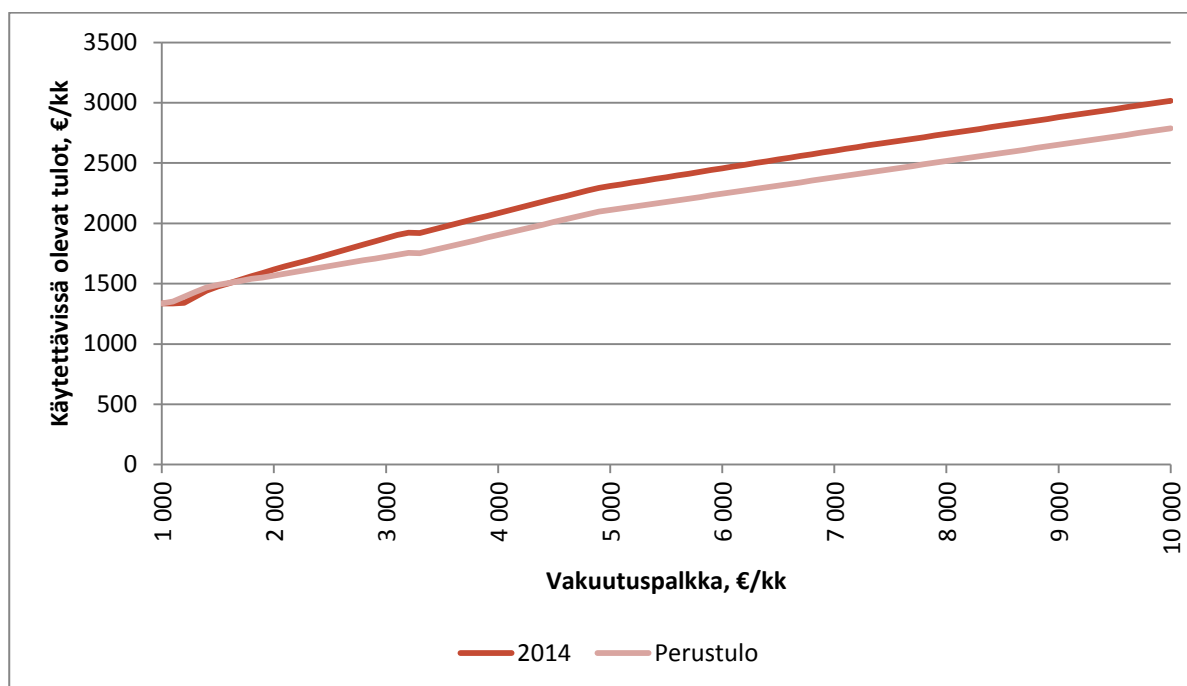
Liitteet

Liite A: Ansiosidonnaista sosiaaliturvaa saavien tulojen muutos eri vakuutuspalkoilla

Vanhempainpäiväraha

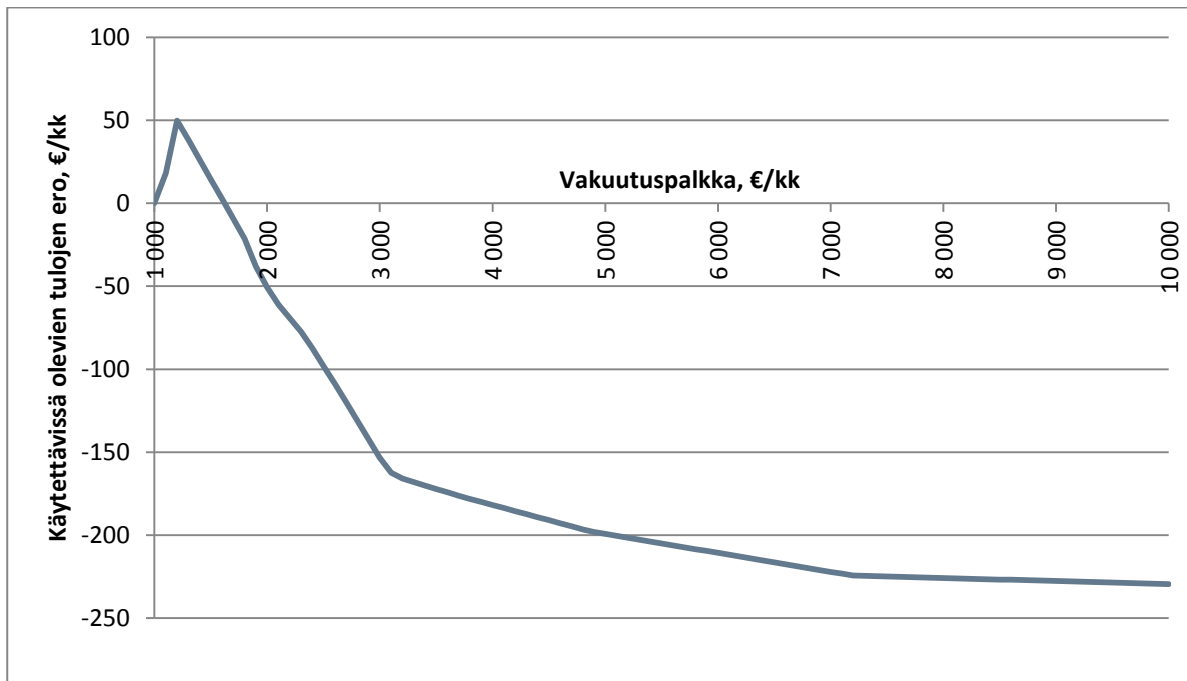
Vanhempainpäivärahalla olevan henkilön käytettävissä olevien tulojen muutos riippuu päivärahasta, jonka määrää päivärahakautta edeltäneet tulot. Kuvioista A1 ja A2 nähdään, että yksinhuoltajan tapauksessa⁸ hyvin pienillä vakuutuspalkan tasoilla vanhempainvapaalla olevan henkilön käytettävissä olevat tulot ovat suuremmat perustulomallissa. Ero tulee suoraan verojen jälkeisten nettotulojen muutoksesta, koska bruttotulojen ollessa yhtä suuret, myös asumistuen määrä säilyy ennallaan. Matalimmilla vakuutuspalkan tasoilla edes toimeentulotuki ei kompensoi eroa nettotuloissa. Noin 1 700 €/kk palkkatasolla (nykyjärjestelmässä runsaan 1 100 €/kk päivärahatasolla) erotus kääntyy negatiiviseksi kasvaen sitä suuremmaksi mitä korkeammille palkkatasoille noustaan.

Kuvio A1: Vanhempainpäivärahalla olevan yksinhuoltajan käytettävissä olevat tulot eri vakuutuspalkan tasoilla, €/kk

⁸ Vuokra-asunto 40 m², asumiskustannukset 504 €/kk, asumistuen kuntaryhmä 3, yksi alle 3-vuotias lapsi.

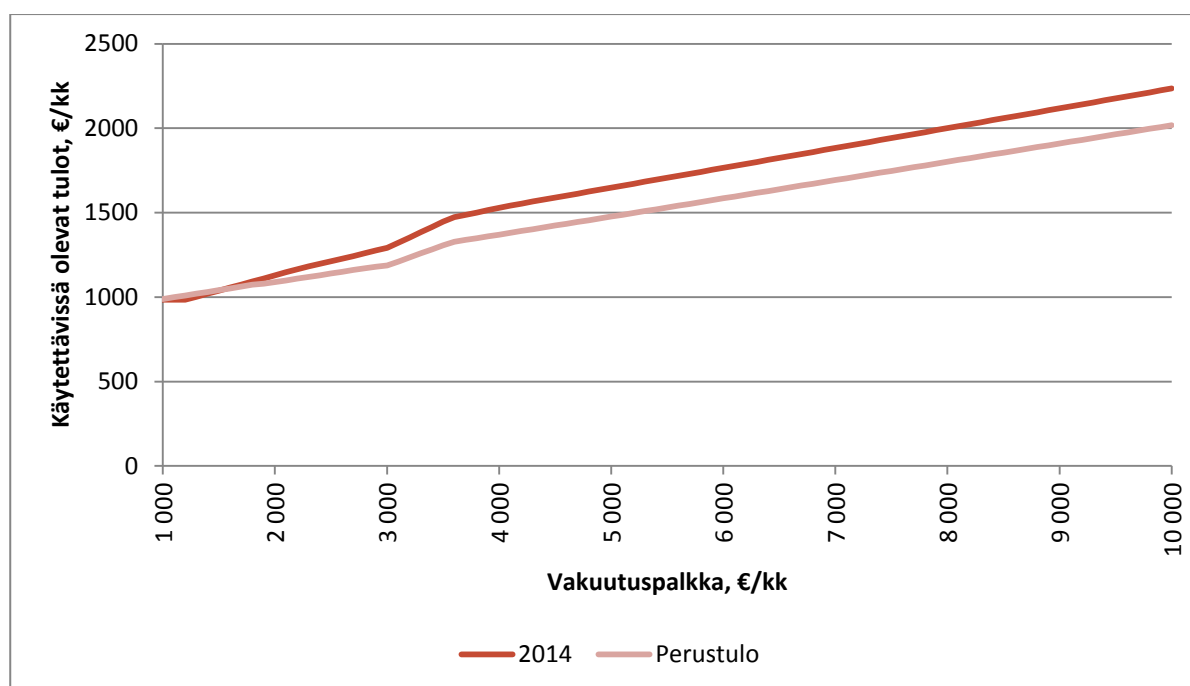
Kuvio A2: Vanhempainpäivärahalla olevan yksinhuoltajan käytettävissä olevien tulojen erotus eri vakuutuspalkan tasoilla, €/kk

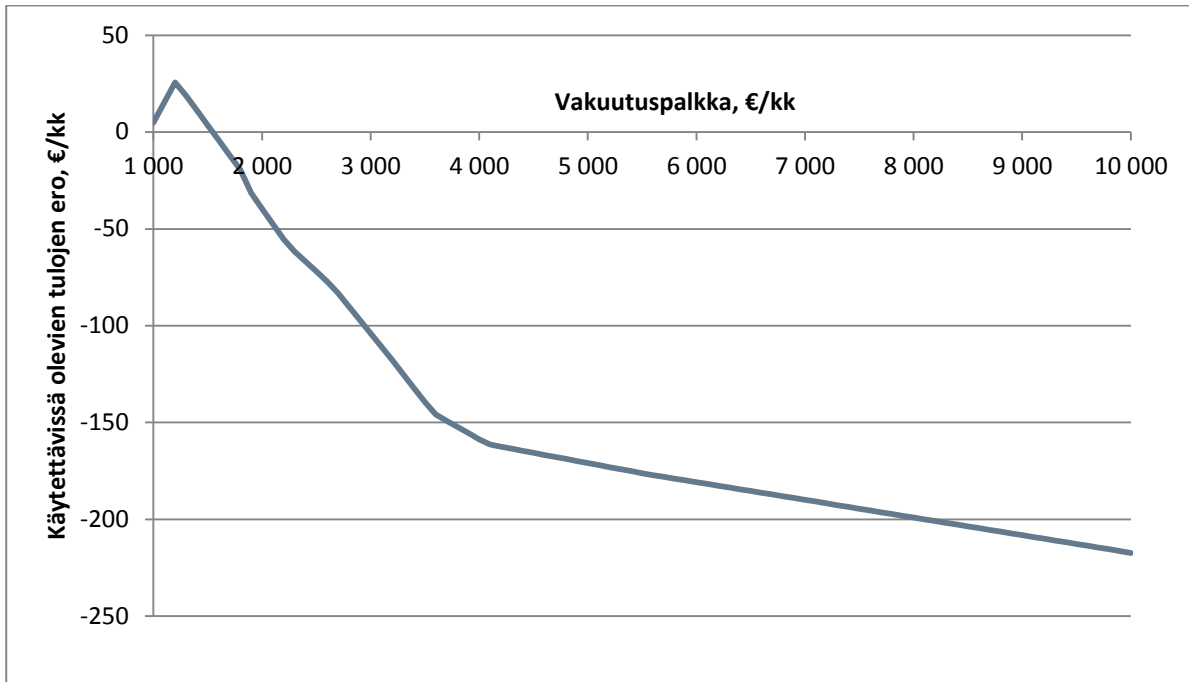
Ansiosidonnainen työttömyyspäiväraha

Kuvioista A3 ja A4 nähdään, että ansiosidonnaisen päivärahan saajan hyöty perustulomallista käyttäytyy vakuutuspalkan suhteen samalla tavalla kuin vanhempain- ja sairausvakuutuksen saajan päivärahojen tapauksessa. Hyvin pienillä vakuutuspalkan tasoilla ansiosidonnaisella työttömyyspäivärahalla olevan henkilön käytettävissä olevat tulot ovat suuremmat perustulomallissa. Noin 1 600 €/kk palkkatasolta (nykyjärjestelmässä vajaan 1 100 €/kk päivärahatasolla) lähtien erotus kääntyy negatiiviseksi suhteellisesti kireämmän verotuksen johdosta.

Kuvio A3: Ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saajan käytettävissä olevat tulot eri vakuutuspalkan tasoilla, €/kk

Kuvio A4: Ansiosidonnaisen työttömyyspäivärahan saajan käytettävissä olevien tulojen erotus eri vakuutuspaikan tasoilla, €/kk

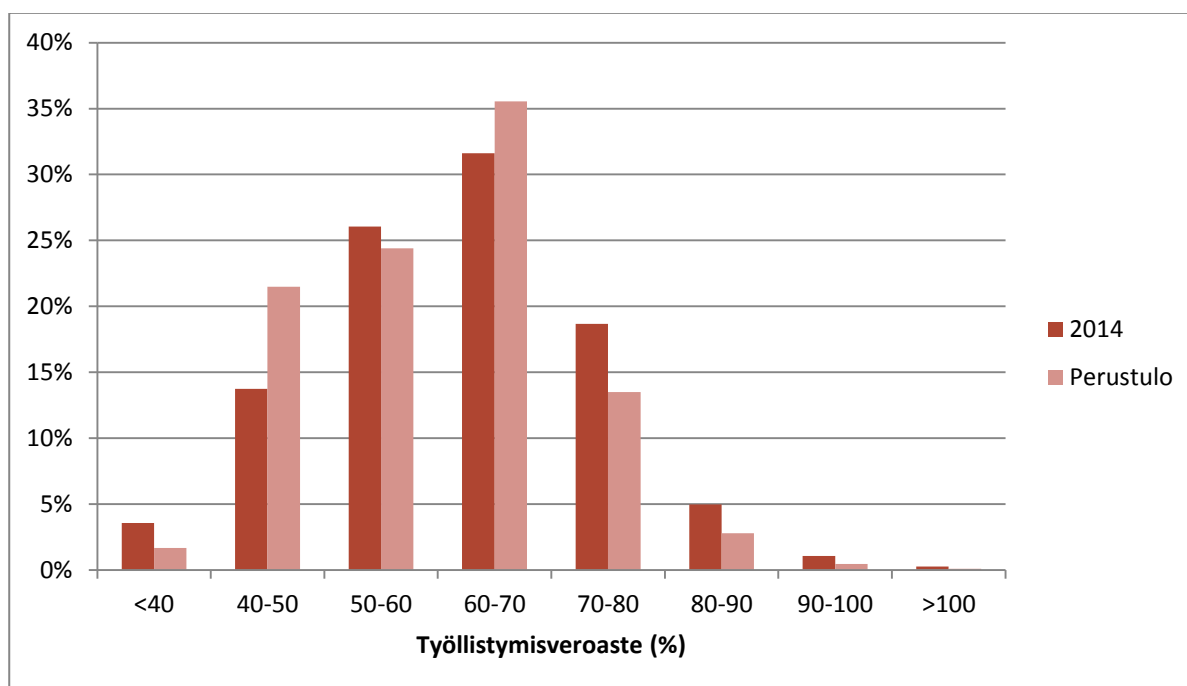

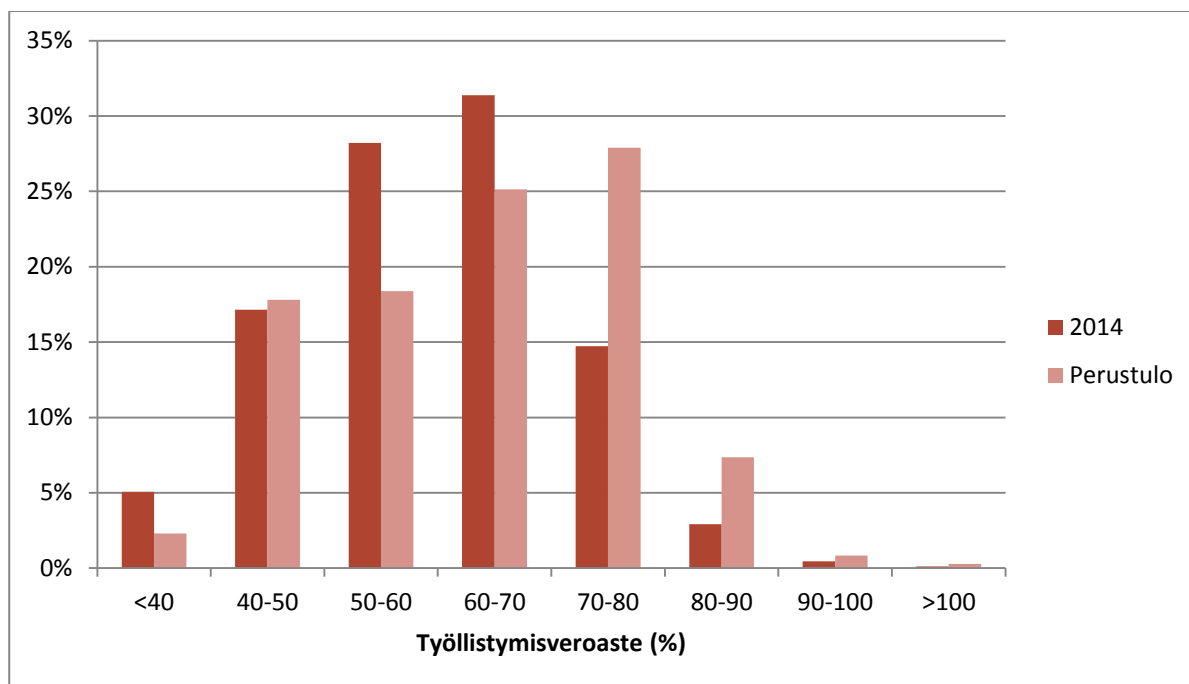
Liite B: Työllistymisveroasteiden jakauma nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa

Kuvioissa B1, B2 ja B3 on kuvattu työllistymisveroasteiden jakautumista nykyjärjestelmässä ja perustulomallissa. Esimerkiksi nykyjärjestelmässä noin neljänneksellä työttömistä työllistymisveroaste on 50–60 prosenttia kokopäivätyöhön työllistyttäessä. Jakaumia vertailemalla voidaan tehdä tarkempia johtopäätöksiä perustulon vaikutuksista kuin pelkkien keskiarvojen avulla.

Kokopäivätyöhön työllistyttäessä perustulo vähentää suuria (>70 %) työllistymisveroasteita ja lisää etenkin pienten työllistymisveroasteiden (40–50 %) yleisyyttä. Puolipäivätyöhön työllistyttäessä vaikutus on puolestaan päinvastainen; suuret työllistymisveroasteet (>70 %) yleistyvät ja 50–70 prosenttia olevat työllistymisveroasteet vähenevät. Puolipäivätyöstä kokopäivätyöhön siirryttäessä perustulon vaikutus on merkittävä. Perustulomallissa noin puolella työttömistä työllistymisveroaste on 40–50 prosenttia, kun kyseisen ryhmän osuus on nykyjärjestelmässä vain noin neljännes.

Kuvio B1: Työllistymisveroasteiden jakauma: työtön → kokopäivätyö

Kuvio B2: Työllistymisveroasteiden jakauma: työtön → puolipäivätyö**Kuvio B3:** Työllistymisveroasteiden jakauma: puolipäivätyö → kokopäivätyö